

Z nové literatury

I. M. Ďjakonov, *Obščestvennyj i gosudarstvennyj stroj drevnego Dvureč'ja. Šumer Akademia nauk SSSR. Institut Vostokovedenija, Izdatelstvo vostočnoj literatury, Moskva 1959, str. 299, 1 mapka.*

Je pochopitelné, že vytváření třídní společnosti spolu se vznikem městských státních útvarů patří k otázkám, které vyvolávají obzvláštní zájem sovětských historiků a orientalistů. Mnozí z nich, např. V. I. Avdijev, I. M. Ďjakonov, V. V. Nikolskij, A. I. Tjumenev, N. M. Nikolskij a j., zaměřili při řešení těchto otázek svou pozornost na prozkoumání klínopisných pramenů sumerských a akkadských, které nám osvětlují nejstarší vývojové stupně společenských vztahů a hospodářských poměrů v Mezopotámii.

Monografie Ďjakonovova má dvě základní části. V první (str. 9—150) se autor zabývá složením sumerské společnosti a státu od prvních sumerských dynastií až po dobu první semitské říše Sargona Akkadského (24. stol. př. n. l.), druhou část věnuje pak vlastním dějinám sumerské společnosti a státu (str. 153—274). V první části obrací pozornost především k územnímu rozsahu městského státu v poměru k území jednotlivých sumerských chrámů; přitom vystupuje zejména proti dřívějším názorům, podle nichž bylo sumerským chrámům připisováno vlastnictví prakticky veškeré půdy a sumerský stát charakterisován jako teokratický. Na dokladech z význačného sumerského města Lagaše dovozuje pak Ď., že plocha chrámové půdy nepřesahovala polovinu celkové rozlohy obdělávacelné půdy, která patřila do obvodu města Lagaše. — Další úsek první části je věnován sumerské občině a sociálnímu složení sumerského obyvatelstva; zde se zkoumají doklady o půdě chrámové, neděditelné a nezczizitelné, na rozdíl od czizitelné půdy, která byla jednak v rukou svobodných členů občiny, organizovaných ve velkých patriarchálních rodinách, jednak patřila dědičné šlechtě těchto občin. Z druhé strany se pak Ď. zabývá nemovitým vlastnictvím sumerských chrámů a rozlišuje mezi půdou, která zůstávala v jejich bezprostřední dispozici, a onou, jež byla buď svěřována do užívání chrámovým zaměstnancům v náhradu za konané služby nebo propachtována za stanovený díl úrody. Z těchto hospodářských poměrů usuzuje pak Ď. na složení tehdejší sumerské společnosti, v níž rozeznává jednak zámožnou šlechtu, jíž patřila velká část půdy, jednak řadové členy občiny, dále pak tzv. klienty (tj. zaměstnance chrámové administrativy a řemeslníky) a konečně otroky chrámové i soukromých osob (poslední tvořili tehdy jen neveliký počet). — V třetím úseku první části najdeme zevrubný popis sumerského státního zřízení ze staršího období, zejména pak rozbor vladařských titulů: en, ensi a lugal.

Druhou část publikace zaměřil Ď. především na rozbor tzv. vojenské demokracie a aristokratické oligarchie v Sumeru, jakož i na zápas o nadvládu mezi vladařem a aristokracií. Odtud pak přechází k vzniku despotismu a úsilí sumer-

ských vladařů o jeho posílení. Obraz despotického státního zřízení předvádí na dokladech z doby III. dynastie urské (konec III. tis. př. n. l.). Velmi zevrubně zabývá se Ď. tzv. sociálními reformami lagašského vladaře Urukaginy; na rozdíl od dosavadní nauky Ď. prokazuje, že přemožitelem Urukaginy byl Sargon Akkadský (a nikoliv Lugalzaggesi z Ummy); při rozboru sociálně ekonomického obrazu semitské říše Sargonovy zdůrazňuje Ď. význam obelisku Maništušova, zaznamenávajícího nákupy občinové půdy tímto panovníkem. Konečně Ď. rozbírá zvláštní úlohu Gutíjců, kteří opanovali Sargonem vytvořenou říši, jakož i nový, poslední projev sumerismu za vladařů III. dynastie urské.

Ďjakonovova kniha je doprovozena nesmírně rozsáhlým aparátem poznámek a vysvětlivek, svědčících nejen o neobyčejné dovednosti, s jakou Ď. zvládl obrovskou odbornou literaturu, starší i současnou, ale i o jeho hluboké znalosti všech příslušných sumerských i akkadských pramenů, jejichž rozbor podává vždy s nejvyšší kritičností. Použití jeho knihy usnadňují zevrubné rejstříky. Připojena je i přehledná mapka Sumeru. Knihu doprovází stručné anglické resumé.

Klíma

Josef Klíma, Untersuchungen zum elamischen Erbrecht, Archiv orientální, 28, 1962, str. 5 a d.

Studie je v podstatě pokračováním autorovy monografie, publikované právě před 20 lety (Untersuchungen zum altbabylonischen Erbrecht, Praha 1940). Autor nyní na podkladě nového bohatého dokumentárního materiálu, zejména ze Sus, podává plastickou skicu o některých problémech dědického práva ve starověkém Elamu, mocném východním sousedu Babylonie. Seznamujeme se tu zejména se smlouvami o rozdělení dědictví, s různými smlouvami darování pro případ smrti a s případy odnětí dědického práva (nebo přesněji, dědického nároku). Autor vedle pečlivého věcného rozboru jednotlivých historických dokladů upozorňuje na skutečnosti, z nichž vysvítá, že ani elamskému právu nešlo o nějakou precizaci právního formalismu, nýbrž především vždy o praktický důsledek. Proto nemůže udivovat rozličný počet svědků dotyčného právního jednání, ani doložka nenapadatelnosti, ani doložka o trestnosti porušení příslušné smlouvy. Odpovídá jen současnému náboženskému přesvědčení a jeho vlivu na masy, je-li svolán „boží trest“ na rušitele smlouvy, apod. Ještě zajímavější je jistě klauzule o sankci vyúsťující v tělesnou exekuci velmi závažného dosahu, a to utětí rukou a uřezání jazyka rušiteli smlouvy *šimtu*, uzavřené mezi rodiči a dětmi. Máme zde co činit s nějakými obdobami oprávnění rodičů (resp. otců) i k drastickým tělesným exekucím, jak je známe např. z pozdější doby v rané historii římského práva? Studie naznačuje řadu dalších z dynamického hlediska velmi pozoruhodných aspektů (např. stejné právo otce i matky k darování na případ smrti, nebo obdarování dcery s vyloučením synů, nebo darování ob mortis causam mající vlastně charakter pouhého usufruktu apod.).

Je nespornou zásluhou autorovou, že v této pečlivě zpracované studii dal nově nahlédnout do jedné z velmi zajímavých sfér právní historie starého Orientu.

Poláček

Josef Klíma, *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*; Vědeckopopulární edice CSAV, Praha 1962, str. 212.

Význačný právní historik a orientalista podává ve shora uvedené práci vsutku encyklopedický přehled o všech oblastech společenských vztahů, projevů a zařízení starověké Mezopotámie. Po úvodním výkladu zakončeném skicou o českém klínopisném bádání přistupuje autor nejprve k zeměpisnému popisu a k vylíčení postupného osídlování tohoto území (str. 13—26). Další kapitoly jsou věnovány zejména událostem politickým (str. 27—43 a 68—79), hospodářskému životu tehdejší společnosti (str. 80—118), organizaci právní (str. 127 až 153) a na závěr nástinu vzdělanosti a písemnictví (str. 154—178). Autor plasticky osvětluje projevy i účinky třídní diferenciacce soudobé společnosti (zvl. str. 80 a d.), její ekonomické základny a veškeré další politické, náboženské, právní i kulturní nadstavby. Je samozřejmé, že při tak rozsáhlé problematice a předem vymezeném rozsahu knihy se lze řady otázek dotknout jen letmo. Tím arci dostává práce spíše popisný charakter, aniž je možno blíže vyzdvihnout *dynamiku* jednotlivých společenských jevů a faktů. To platí např. o institutu otroctví, které pro tehdejší dobu nemůžeme ovšem hodnotit ani moderními, ale ani římskoprávními kritérii. Naopak — otroctví, jak je poznáváme ve starověké Mezopotámii, nebylo nějakým lokálně specifickým jevem, nýbrž mělo obdobné charakteristické rysy i v jiných oblastech tehdejší doby, jako kupř. ve starověkém Egyptě. Omezený rozsah jistě ovlivnil i celkové uspořádání textu, takže myšlenkově souvislé partie bylo nepochybně třeba rozdělit do různých kapitol (tak např. Úvod + kap. IV a V; kap. II a III + VI apod.), nebo dochází k různým duplicitám (srov. např. kap. II, III a VI, apod.). Do jistě bohatého seznamu literatury (str. 186—194) bychom snad ještě právem zařadili např. stať B. Hrozného v *Dějínách lidstva*, Praha 1940, I. str. 265—384, nebo nejnověji stať J. M. Djakonova a V. V. Struveho v *Dějínách světa*, čes. překl., Praha 1958, sv. I. Vcelku však nutno říci, že tato kniha, byť nevelká rozsahem, obsahuje velké množství cenných informací pro každého, kdo se chce pohotově orientovat v kterékoli otázce dotýkající se života obyvatelstva starověké Mezopotámie, a je skutečně cenným obohacením dějin Předního východu vůbec.

Poláček

Karol Koranyi, *Powszechna historia państwa i prawa*, tom I. — *Starożytność*, Warszawa 1961, str. 190.

První díl definitivního vydání učebnice obecných právních dějin (vydané již dříve částečně ve skriptové podobě, částečně tiskem, srov. *Právní obzor* 1959, 567—570), jež v pěti svazcích obsáhne světový vývoj státu a práva až do Velké říjnové revoluce. Ve výkladu o dějinách otrokářského státu a práva jsou zachyceny politické a právní instituce starého Egypta, Babylonie, Řecka a Říma. Patrně vzhledem k vyučovacímu programu polských právnických fakult, kde se soukromé právo římské traktuje jako samostatný předmět, je v knize podán výklad pouze o římském státním zřízení, což je poněkud na škodu ucelenosti práce. Jistou mezerou výkladu je i pomínutí výkladu o starověké Indii a Číně popř. o otrokářských státních útvarech předkolumbovské Ameriky. Cennou součástí knihy je zasvěcený výběr literatury a pramenů. Celkovou úroveň výkladu převyšuje práce nivó běžných učebnic. Uvážíme-li že dosud všechny učebnice

obecných právních dějin (pokud nejde jen o stručné příručky) byly dílem většího kolektivu autorů-specialistů, představuje Koranyiho práce neobyčejný vědecký výkon, jehož nespornou předností je jednota koncepce i stejnorodost výkladu, které zpravidla kolektivní práce nemívají.

Klabouch

Arabské, turecké a perzské rukopisy Univerzitnej knižnice v Bratislave. Arabische, türkische und persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava. Za redakcie Jozefa Blaškoviča spracovali: arabské rukopisy Karel Petráček, turecké rukopisy Jozef Blaškovič a perzské rukopisy Rudolf Veselý. Bratislava, SAV, 1961, str. 550 a prílohy XXII. tab.

Bibliografické spracovanie orientálnej rukopisnej zbierky v Univerzitnej knižnici v Bratislave je záslužným kultúrnym činom a ocení ho plne odborná svetová verejnosť. Zbierka bola v podstate zakúpená v počiatočných rokoch budovania knižnice, v 1924 od dr. S. Bega Bašagiča, riaditeľa zemského múzea v Sarajeve. Je to 598 samostatných diel v 284 zväzkoch, z nich 393 arabských, 117 tureckých a 88 perzských. K tejto zbierke Bašagičovej pripojili sa v novšej dobe niektoré diela z knižníc a archívov slovenských kaštieľov. Zbierka je najbohatšou a najvýznamnejšou zbierkou orientálnych rukopisov v celej ČSSR, predčí aj pražskú zbierku a aj vo svetovom meradle obsahuje niekoľko vzácných unikátov. Len teraz podarilo sa kolektívu uvedených odborníkov zbierku odborne a systematicky spracovať a predložiť ju v nemčine a v slovenčine odbornej verejnosti. Vecne sú rukopisy rozdelené do štyroch skupín: náboženská literatúra, filozofia a vedy, krásna literatúra a nakoniec rôzne. Konkrétnejšie: sú tu zastúpené diela o koráne a jeho výklade, o politike a dejinách, tradícií, filozofii, právovede, filológii, astronómii, matematike atď. Časove spadajú diela do obdobia stredoveku, najmä do 11.—17. storočia. V zbierke je celý rad rukopisov týkajúcich sa práva a právnej vedy. Sú to pojednania o právnikoch, ich triedach a ideologických smeroch, o administratívne, o dedičskom práve, ďalej rôzne komentáre a príručky pre sudcov, zbierky formulárov, zákonov a rozhodnutí, všetko z obdobia 11.—17. stor. z pera profesorov práva i praktikov.

Rebro

Grzegorz Leopold Seidler, *Studia z historii doktryn: Myśl polityczna starożytności a Myśl polityczna średniowiecza* Wydawnictwo literackie — Kraków 1961, str. 256 a 368.

Obě knihy prof. Seidlera tvoří vlastně jediný celek, zahrnující epochu od orientálního starověku až po počátek renesance, tedy od období orientálních despotií až po období počátku rozkladu feudalismu a zrodu buržoazních vztahů v Evropě. Prvá z nich je třetím vydáním práce, která poprvé vyšla v r. 1954. O jejím předchozím vydání obšírně pojednal Radim Foustka (Právník 1956, str. 182—188), o proto stačí, připomeneme-li, že Seidler materií starověkého politického myšlení rozvrhuje do čtyř skupin: učení Východu, nejstarších řeckých myslitelů, vrcholu řeckého myšlení a úpadkových škol Řecka a teorií Říma až po první období křesťanství. Tomuto vlastnímu obsahu knihy předchází kapitola pojednávající o metodě zpracování dějin politických učení, kde je proveden též rozbor pojmu „politická učení“ a probrána otázka jejich systematiky.

Kniha se opírá o množství recentních pramenů, což je velkým přínosem zejména u kapitol zabývajících se politickými teoriemi starověkého Orientu, neboť této epoše marxistické dějiny politických ideologií sice věnovaly pozornost v knize „Istoriija političeskich učenij“ vydané pod redakcí S. F. Kečejana (2. vydání, Moskva 1960), ale s dosti kusou bibliografií. Škoda, že G. L. Seidler nové vydání své knihy nedoplnil prameny dalšími, zejména nejnovějšími.

Novem je druhá kniha, která probírá politická učení středověku. I v ní jsou první, rozsáhlé kapitoly (str. 9—138) věnovány Orientu: světu islamu a Byzanci. Tento rozvrh tematiky pokládáme za zvlášť šťastný, poněvadž čtenář na tomto základě může lépe sledovat další pojednání o evropských poměrech po rozpadu Říma (i s exkurzem do okrajových oblastí světa Džingischánova), ústící v ideové systémy 13. až 14. století.

„Středověk nebyl obdobím kontemplance řeholníků, říká Seidler — naopak, byla to doba plná nepokoje, napětí a společenských konfliktů.“ Proto se důkladně zabývá nejen oficiální doktrínou církevní, ale i proudy, které s ní byly v rozporu a často měly nemalý vliv na její další utváření. Počátek mnohých z těchto proudů je třeba hledat právě v Orientě. K jejich pochopení znamenitě přispívá rozbor arabského myšlení, kde si autor všímá nejen vlastní nauky Mohamedovy, ale též období předcházejícího i jednotlivých variací jejího vyústění. V Byzanci klade kniha hlavní důraz na období justiniánské a v té souvislosti pojednává též o Justiniánově dílu zákonodárném.

Máme za to, že vcelku mělo být otázkám vývoje práva věnováno více pozornosti. Seidler se k několika stránkám souborného výkladu o právních naukách vrací až když probral dějiny a ideologie Evropy po rozpadu Říma, zejména dobu Karlovu a otázku konfliktu univerzalizmu světského a církevního. Pokračuje pak ve výkladu politických a filosofických ideí v širším slova smyslu až do XII. století. Na to vkládá zajímavou kapitolu o Mongolech, jejich dějinách i ideologiích, které měly význam pro Evropu, a končí rozbořem nauky Tomáše Aquinského, Danteho Alighieriho, Viléma Occama a Marsilia z Padovy.

Celá kniha je rozsáhlým kompediem ideového feudalismu, které se stejně jako dějiny starověku dovolává širokého okruhu pramenů, kde by však přece ještě některá základní díla bylo radno doplnit. Sledování ideového vývoje nikdy není samoučelné a zbavené spojitosti s historickými ději a společenskými předpoklady. Seidler metodu zdůraznění historických předpokladů, za nichž se ty či ony ideje vytvářely, volí zcela záměrně, neboť si je vědom, že „dějiny středověkých učení poskytují mnoho příkladů, kdy ideje, a dokonce instituce byly jen divadelními dekoracemi zastírajícími skutečné konflikty a společenské snahy“. Výsledkem autorova úsilí je pestrý obraz společenských a ideových základů, ze kterých se zrodila civilizace evropského novověku.

Kryštůfek

Chrestomatija pamjatnikov feodalnogo gosudarstva i prava stran Evropy. Pod redakciej akad. V. M. Koreckogo, Gosjurizdat, Moskva 1961, str. 950.

Rada sovětských autorů — právních historiků vytvořila pod redakcí akademika V. M. Koreckého významný soubor právních památek evropských států v období feudalismu. Prameny jsou rozděleny podle jednotlivých zemí, z nichž

jsou v „Chrestomatii“ zastoupeny státy na území dnešní Francie, Anglie, Německa, Španělska, Itálie, Albánie, Bulharska, Maďarska, Polska, Rumunska, Československa a Jugoslávie. V rámci každého státu jsou pak prameny uspořádány chronologicky. Autoři se snažili přitom zajistit, aby každá země byla zastoupena prameny z raně feudálního období feudálního státu a z období rozvinutého feudalismu. Nikde ovšem (s výjimkou Polska) nejsou zastoupeny prameny z období absolutistického státu, ačkoliv to slibuje jak název knihy, tak předmluva hlavního redaktora. Lze jen předpokládat, že prameny zachycující rozklad feudálního státu a práva budou chtít autoři podat v dalším díle spolu s počátky kapitalistického státu a práva. Rozsah ukázek pramenů jednotlivých zemí je různý. Některé, jako např. Anglie má rozsah 206 stran, jiné, jako např. Albánie toliko 38 stran. Tato nerovnoměrnost není určována zřejmě jen dostupností materiálu a jejich bohatstvím nebo snad významem té které země pro celkový pohled na vývoj feudálního státu a práva v Evropě. Překvapivě malý rozsah ukázek pramenů z Německa (61 stran) a Francie (45 stran) ukazuje, že práce kolektivu byla ovlivněna i specifickým zaměřením a interese jednotlivých autorů. Díky úzké spolupráci sovětských právních historiků s našimi, vyjádřené v úvodu poděkováním hlavního redaktora V. Vaněčkovi a Vl. Procházce, dostává sovětský čtenář na 55 stranách celkem dobrý přehled o osmi pramenech českých a slovenských, počínaje Statuty Konrádovými a konče Čtyřmi artikuly pražskými. Autoři této partie — G. P. Běljajevová a u nás dobře známý A. S. Mylnikov využili tu s úspěchem Pramenů k dějinám státu a práva v Československu I—II, které se užívají na našich právnických fakultách.

Publikace má pedagogický účel — má být vedle učebnic základní pomůckou pro výuku dějin státu a práva na sovětských vysokých školách. Tomuto účelu je přizpůsoben způsob podání pramenů: každý je opatřen úvodním výkladem, bibliografickým údajem o prameni, který je podáván (zřejmě z hlediska pedagogické účelnosti) toliko v ruském překladu bez juxtapozice originálního znění. Předností knihy je, že se snaží korigovat tradiční „západní“ pohled na feudalismus tím, že uvádí důsledně i prameny východoevropských, především slovanských národů. Autoři nemohli ovšem postihnout mozaiku všech evropských feudálních států, z nichž zejména severské ve sbírce vůbec postrádáme. Výběru pramenů by pravděpodobně prospělo, kdyby se nevázal na jednotlivé státy, ale přinášel doklady k nejdůležitějším (z hlediska celkového vývoje) rysům feudálního státu a práva. Přes určité dílčí nedostatky bude nová sovětská chrestomatie jistě velkou pomocí našim právním historikům při novém vydání chrestomatie pramenů k světovým dějinám státu a práva.

Malý

La Paix I, str. 550, II, str. 616, Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions, t. XIV—XV, Editions de la Librairie Encyclopédique, Bruxelles, 1961—1962.

K dříve již publikovaným 13 svazkům cenných materiálů pro základní otázky světových právních dějin na srovnávacím základě přibýly loni a letos dva další, obzvláště bohaté a zajímavé. První obsahuje 15 větších (jsou tu až stostránkové) i menších (také jen třístránkový) statí a referátů, druhý 21 příspěvků daleko rovnoměrněji rozvržených.

Probíráme-li se jímí, vybaví se nám znovu to, co jsme jako přímé zážitky a dojmy vyslovili už v referátu (Věstník ČSAV 68 — 1959, 203—5) o XII. zasedání Společnosti Jeana Bodina konaném v Bruselu v rámci světové výstavy v roce 1958. Rozdíl je v tom, že své úsudky můžeme nyní opřít o písemně formulované a zveřejněné vědecké elaboráty, zčásti opatřené i podrobným poznámkovým aparátem.

Celkový obraz nemůže ovšem ani nyní být jiný než tehdy. Je jasné, že společnost J. Bodina získala si značnou zásluhu tím, že našla možnost publikovat tak důstojným způsobem výsledky své neméně záslužné práce předchozí, která před čtyřmi lety vedla k uspořádání mezinárodní konference na téma „mír v dějinách lidstva“, jak by se cíl onoho bruselského setkání právních historiků dal stručně vystihnout.

V povšechném rozvrhu obou svazků je historická problematika míru zastoupena dvěma příspěvky z úseku společnosti prvotně pospolné (z pera Jeana *Poiriera* a Annie *Dorsingfang-Smets*), čtyřmi z epochy otrokářského společenského řádu (*Jacques Pirenne*, *André Aymard*, *Claire Préaux*, *Jean Imbert*), třinácti z epochy feudalismu (*François L. Ganshof*, *Roger Bonnaud-Delamare*, *Egied I. Strubbe*, *André Joris*, *Raoul C. Caeneghem*, *Joachim Gernhuber*, *Jean Gaudemet*, *Georges Hubrecht*, *Rafael Gibert*, *Remigiusz Bierzanek*, *Václav Vaněček*, *Willy Onclin* a *Antonio Truyol y Serra*) a dvanácti zaměřenými převážně jednak k epoše kapitalismu, jednak k současnosti (*Paul Fortiers*, *Frederick Clifford Vaughan*, *Charles Verlinden*, *Georges Langrod*, *Robert Delavignette*, *Jacques-Henri Pirenne*, *Emilie Giraud*, *Fernand Van Langenhove*, *Jacques Pirenne*, *Charles de Visser*, *Gabriel Lepointe* a *W. H. Posthumus - Van der Goot*).

K tomu přistupuje ještě několik statí, jež se zmíněnému zařazení vymykají. Je to pojednání Ch. d'Eszlaryho o organizaci míru ve „stepních říších“, studie Bruno Paradisiho o organizaci míru v Evropě ve 4. a 5. stol. n. é., a dvě statí zabývající se otázkami míru jednak v Indii (*J. Duncan M. Derrett*), jednak v Japonsku (*André Gonthier*), obě od nejstarších dob do dneška.

V čele celé edice stojí pojednání Johna Gilissena, v němž je učiněn pokus o analýzu a celkové shrnutí srovnávacích právních dějin „organizace míru“, a to způsobem v podstatě sociologickým (ve smyslu buržoazní sociologie). Je třeba litovat, že právě sem se dostaly koncepce, proti nimž je třeba rozhodně protestovat (zcela nesprávně zařazení zemí tábora socialismu v čele se Sovětským svazem na str. 30 a j. v.).

Nedostatky, které jsme vytkli již konferenci samé (Věstník ČSAV, 1959, str. 204—205), přenesly se přirozeně i do této edice, v níž, možno říci, ještě více vystoupily. Marxistická historická věda bude mít nyní příležitost, postupně zaujímat k jednotlivým thezím resp. k metodám, jichž tu bylo použito, patřičné stanovisko. Kladem sborníku je, že v dějinném vývoji jsou sledovány a často i konfrontovány jak skutečnost, tak ideologie, v tom zejména i snahy a projekty, byť i utopické, směřující k zajištění obecného a trvalého míru.

Celkově vzato, je význam materiálů toho druhu, jaký obsahují oba díly sborníku „La Paix“, zvláště v dnešní době nesmírný. Nesporně totiž i současné úsilí zemí tábora socialismu, jež podporují lidé dobré vůle na celém světě, aby byl lidstvu konečně reálně zajištěn trvalý mír, má své historické pozadí a může být posíleno celou řadou skutečností ze světových dějin. Zřízení „Ústavu pro studium otázek míru“, jež bylo navrhováno na poslední konferenci Světové federace vědeckých pracovníků v Moskvě (1962), je zřejmě v podstatě výsledkem téhož myšlenkového pochodu, který podepsaného r. 1958 vedl k návrhu na zří-

zení *stále komise* pro sledování této problematiky při „Société Jean Bodin“ (viz recenzovaný sborník II, str. 199). Také blížící se 500. výročí česko-polsko-uherských mírových návrhů spojených se jménem českého krále Jiřího z Poděbrad v roce 1964 bude jistě příležitostí k tomu, aby se problematika *světového míru* osvětlila a podepřela vhodnou argumentací historickou.

Vaněček

Zdeněk Mlynář, *Z dějin západoevropských politických ideologií*, SNPL, Praha 1961, str. 308.

Kniha je prvou částí přehledu vývoje hlavních směrů politických teorií západní Evropy v době revolučního nástupu buržoazního společenského řádu. Zahrnuje ideologie renesance a reformace, tedy období od 14. do 16. století. Je myšlena jako populárně vědecká příručka, která má dát českému čtenáři možnost seznámit se s hlavními ideologickými proudy probíraného období. Její význam je v jednotném pohledu, kterému se podařilo zařadit probírané politické ideologie do širokých společensko-ekonomických spojitostí a třídních vztahů. I když v některých výchozích koncepcích a hodnocení navazuje na starší práci akademika Štolla, jako celek je ji možno pokládat za nové, ucelené a osobité zpracování tematiky, která v naší literatuře našla zatím velmi málo místa.

První dvě kapitoly tvoří jakýsi obecný úvod k ostatním částem knihy. V přehledných rysech nastiňují ekonomické a ideologické podmínky probíraného období i s historickým aspektem. Politické ideologie 14.—16. století rozděluje Mlynář: „1. politické teorie, které obhajovaly vznik a posilování centralizované státní moci, obhajovaly raný absolutismus a tím se stavěly především na stranu buržoazie, která měla všeobecně v této době na upevnění raného absolutismu přímý zájem; 2. politické teorie, které vystupovaly proti posilování raných absolutních panovníků a tak obhajovaly především zájmy feudální šlechty nebo římskokatolické církve; 3. politické teorie, které viděly hlavní problém doby v rozporu mezi vykořisťovatelskými třídami (šlechtou a buržoazií) na jedné a mezi vykořisťovanými masami bezprostředních výrobců na druhé straně, řešily tento rozpor ve prospěch vykořisťovaných a tak tvořily první novověké sociální utopie“ (str. 46).

Z tohoto hlediska je rozděleno zbývajících pět kapitol. V první z nich se probírají politické ideje náboženského kacířství, kam autor zařazuje vedle Viklefa a Husa také Occama, a raně kapitalistické ideologie italské, mezi nimiž je hlavní pozornost věnována Dantemu a Marsilioví z Padovy. Další kapitola rozebírá teorie Bodina a Machiavelliho, jenž je hodnocen jako „politický myslitel, který zcela překonal theologické pojetí politiky, postřehl velmi mnoho v procesu objektivního společenského vývoje a v politické praxi a vytvořil první světskou a empirickou politickou doktrínu“. Pátá kapitola shrnuje učení Luthera a Kalvína, šestá vysvětluje učení monarchomachů, které správně dělí na dvě skupiny, z nichž první zahrnuje reprezentanty zájmů šlechty a eventuálně též určitých vrstev měšťanů, zatímco druhá, představovaná jesuity, hájí pozice církevní. Poslední kapitola objasňuje učení Thomase Mora, Campanelly a náboženských reformátorů. Mlynář ukazuje, že Morova utopie vychází z rozborů skutečné situace a snaží se teoreticky vyřešit rozpor vykořisťovatelských tříd a pracujících mas ve prospěch těchto mas. Stejně Münzerovo učení vychází z konkrétních potřeb

plebejských mas, i když své teze zahaluje v náboženský háv. Naproti tomu komunismus Campanellův je „jeho vlastním“ politickým ideálem neodvozeným ze společenského postavení pracujících.

Mlynářova kniha je psána prostou, srozumitelnou formou, aniž by to však bylo na úkor základní vědecké správnosti. Podává mnohé originální myšlenky autorovy a zvláště v konkrétních částech je četbou poutavě živou.

Kryštůfek

Dejiny Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1848. Redigovali Ľudovít Holotík a Ján Tibenský. Bratislava, SAV, 1961, str. 580, obrázkov 135, príloh 84.

Prvý zväzok syntetického diela o dejinách Slovenska, rozvrhnutého do štyroch obsiahlych dielov a spracovávaný širokým autorským kolektívom, nenačádza obdoby v slovenskej historiografii a je výrazným dokladom jej prudkého rozvoja. Vo zväzku je materiál rozdelený do päť častí: prvotnopospolná spoločnosť, ranofeudálne zriadenie, rozvoj feudalizmu do 1526, zostrenie feudálnych vzťahov v 16.—18. storočí a konečne rozklad a kríza feudálneho zriadenia na Slovensku. Základom výkladu boli *Tézy Dejín Slovenska* (1955) a úseky slovenských dejín v *Přehledu československých dějin I* (1958), avšak tieto podklady boli v značnej miere prepracované a doplnené. Pochopiteľne od všetkých doterajších pokusov o vypracovanie našich národných dejín odlišuje prítomný zväzok marxistická koncepcia celého diela. To sa prejavuje predovšetkým v ponímaní predmetu slovenských dejín. Slováci ako utlačaný národ nemali cez stáročia vlastný štát, ale ich dejiny nestotožňujú sa s dejinami Uhorska, predstavujú vývoj slovenského etnika v podmienkach mnohonárodnostného uhorského štátu. Pritom Uhorsko javí sa ako podstatná prekážka vývoja a napredovania slovenského ľudu v každom smere života. Marxistický pohľad dáva plnší obraz o dejinách slovenského národa, lebo sa zameriava aj na hospodársky a spoločenský vývoj a na triedne zápasy v ňom a neobmedzuje sa len na buržoázne národné hnutie. Neopomíja sa ani zreteľ na dejiny ostatných národností na Slovensku. Zdôrazňujú sa tie udalosti a úseky dejinného vývoja, v ktorých sa osobitne odráža spolupatričnosť českého a slovenského národa a jej utužovanie, takže súčasné spolužitie v spoločnom štáte javí sa výsledkom tohto historického procesu.

Rebro

Historia Śląska, (red. K. Maleczyński), I/1, Wrocław 1960, str. 625 a 5 map; I/2, Wrocław—Warszawa—Kraków 1961, str. 488 a 4 mapy.

První svazek I. dílu se zabývá dějinami Slezska (včetně Opavska a Těšínska) do poloviny 14. století. Je dílem *W. Hołubowicze*, který zpracoval období do konce 9. stol. (str. 35—142) a *K. Maleczyńskiego*, jehož prací jsou další výklady až do r. 1348 (str. 145—612). Jestliže první část se dělí na 4 kapitoly (matriarchát, období patriarchální vojenská demokracie a počátky feudalismu), je druhá část nepoměrně rozsáhlejší. Obsahuje v podstatě dvě hlavní kapitoly, z nichž první zahrnuje dobu od konce 9. do pol. 12. století, druhá pak sahá do pol. 14. století. Obsahová struktura obou kapitol Maleczyńskiego je shodná. Všimá si nej-

prve poměrů hospodářských a společenských (ves, řemesla, města, obchod atd.), pak politického vývoje a posléze kulturních (stavitelství, sochařství, malířství). V rámci svých výkladů Maleczyński sleduje i vývoj právní, zejména ve výkladu o zakládání vsí, měst a rozvoji hornictví. Připouští existenci vlastního slezského horního práva ve 13. století, popř. zná právo freiberské. O jihlavském horním právu uvádí jen v pozn. 64 na str. 303, že podle Šebánka slezské horní právo je recipovaným právem jihlavským, že však Šebánek to nijak nedokládá. Je s podivem, že Maleczyński neví nic o platnosti jihlavského práva ve Slezsku, ač je doložena řadou listin publikovaných v CDS XX, jež jinak cituje. Je přece znám jihlavský nález z r. 1268 pro opata v Lubiąži a řada nálezů jihlavského horního soudu pro Slezsko. Druhý svazek I. dílu obsahuje výklady R. Hecka (str. 5—100), který se zabývá hospodářským a společenským vývojem Slezska od pol. 14. do 3. čtvrtiny 16. století. Zbytek (str. 100—482) je prací E. Maleczyńské. Obsahový plán tohoto svazku souhlasí se svazkem I. Maleczyńské, která pojednává i o hornictví tohoto období, pomíjí vůbec vliv české horní techniky na slezské hornictví. O horním právu se nezmiňuje.

Oba díly jsou hojně vyzdobeny obrázkovými přílohami a svým obsahem prezentují polský zájem o Slezsko. Mnohé závěry je ovšem nutno hodnotit opatrně. Podrobný rozbor bude úkolem časopisů zaměřených na slezskou tematiku.

Pošváf

Dejiny súdnej organizácie a procesného práva v Maďarsku. A magyar bírósági szervezet és perjog története.
Budapešť 1961, str. 203.

Oddelenie archívnej služby pri Ministerstve školstva v Budapešti v rámci doškolenia zamestnancov v archívoch vydáva učebné pomôcky, ktoré neraz presahujú charakter skript a svojou samostatnou koncepciou a syntetickým zhrnutím podávanej látky sú vlastne priekopníckymi dielami najmä v tých odboroch, ktoré sú zanedbávané pri vedeckom výskume. Napísanie príručky o organizácii súdnictva a o procesnom práve zverili trom skúseným právnym historikom. Najobsiahlejšiu časť o období rokov 1526—1861 napísal Endre Varga, známy u nás svojou prácou o panskej stolici (*Űri szék*, 1959*). Na stranách 45—178 podáva prehľadným spôsobom náčrt súdnych orgánov v tomto období, diferencuje ich vývoj v rôznych obdobiach a stručne charakterizuje zásady civilného i trestného procesu. Je to obdobie bohaté na archívny materiál a autor plne načrel do jeho bohatstva. Obdobie od r. 1000 do r. 1526 spracúvava György Bónis. Je to obdobie nepomerne chudobnejšie na archívny materiál, a preto mal autor tejto časti sťaženú situáciu. Pomerne málo pozornosti sa venovalo obdobiu kapitalizmu. Autorom tu bol Alajos Degré. Na necelých 50 stránkach sa snažil podať vývoj obdobia od r. 1861. do najnovších čias.

Blanchi

M. N. Tichomirov — L. V. Milov, Zakon sudnyj ljudem kratkoj redakcii, Moskva 1961 (Ak. nauk SSSR), str. 178.

Edice přináší šest základních znění zákona. V čele je umístěn nejstarší rukopis novgorodský (datovaný k r. 1280), potom varsonofijevský a teprve jako třetí přichází rumjancevský z usťužské kormční knihy, celou starší literaturou.

pokládáný za základní, neboť je obsahově nejstarší, zachovav terminologii ještě velkomoravskou; k němu je připojena mimořádně důležitá a dosud blíže neznámá varianta joasafovská s dalšími velkomoravskými prvky. Ostatní tři recenze, Merila pravedného, čudovská a sofijská, se uvádějí s odchylným zněním jejich četných variant pod čarou. V závěru je otištěno zjednodušeně přepsané znění podle tří základních rukopisů. Šesteré podání textu znesnadňuje práci badatelkou, pro niž edice znamená otevření možností zcela nových, avšak hojné varianty znemožňují jinak žádoucí publikaci jednotnou nebo na jediné tabulce. Není otištěn text řecké předlohy a vůbec se nepřihlíží k literatuře předmětu. V úvodu podává akademik Tichomirov popis a rozbor rukopisů. Epitimiální pravidla západního původu pokládá za dodatek, v textu samotném shledává prvky bulharské. Tak prý je možno odstranit dilema velkomoravského či bulharského původu. Avšak ve skutečnosti moravismy jsou právě v oné základní a tedy údajně bulharské části textů. Závěr knihy obsahuje faksimile pěti hlavních rukopisů.

Procházka

Vladimír Procházka, Vlastnictví půdy u polabsko-pobaltských Slovanů, I. část, Vznik a počátky Slovanů, roč. 4, Praha 1963, str. 59—131

Studie se zabývá otázkou přechodu vlastnictví půdy ze závěrečných stadií rodové společnosti Slovanů polabsko-pobaltských ve vlastnictví feudální. Úvodem autor rozebírá prvky rodového zřízení u těchto Slovanů a zjišťuje, že vývoj společnosti zde zastihujeme ve stadiu „teritoriální organizace rodové společnosti“ (svazky územní už převládají nad pokrevními) a pokračující diferenciací společenské. Právní poměr slovanského lidu k půdě, označovaný později za kolonizace jako „slovanské právo“ (*ius slavicum*), se vyznačuje podle autora individuálním vlastnictvím domů, dvorů a zahrad a kolektivním vlastnictvím polí, přičemž základním organizačním prvkem byla sousedská občina, resp. rozhraničování polí v jejím rámci. S rozkladem společnosti se objevilo „obyvatelstvo s omezenými právy“, zejména neplně svobodní, otroci, „podací“ (obdoba ruských „zakupí“) a „decimarí“, kteří nepatřili do svazků občin a byli v těsnější závislosti na knížeti. V tzv. německé kolonizaci a německém právu (*ius teutonicum*) vidí autor základní hospodářské a sociální změny, vlastní celé feudální Evropě a provedené zpravidla v souvislosti s vnitřním růstem domácí společnosti. U polabských Slovanů zůstala však občina podle něho nadále základní organizační jednotkou a proto německá kolonizace tu měla povahu společensky rušivou a stala se kromě toho nástrojem germanizace a exterminace. Přinesla individualizaci usedlostí a dala rolníkům široké věcné právo k půdě podle zásad o děleném vlastnictví. Převážně přinesla však Slovanům zároveň s feudalizací sociální sestup a diskriminaci. Všechny tyto otázky řeší autor v širokém rámci srovnávacím, což je předností této studie, která zároveň vybízí k diskusím o mnoha sporných problémech.

Bulín

Ústředním problémem této studie je poměr rodových a feudálních prvků v politickém zřízení polabsko-pobaltských Slovanů (Obodritů, Veletů, Ránů a Pomořanů), kteří podle autora představují z hlediska vývoje státu a práva jeden celek, vyznačující se dlouhým trváním staré rodové soustavy se zvláštními orgány sněmovními a kultovními, a to ještě i v době počátků raněfeudálního státu. Již v úvodních kapitolách, věnovaných otázce rodové společnosti a raněfeudálního státu, období přechodu od rodové společnosti k feudalismu, dále hradevým obcím, župám, kmenům a kmenovým federacím a problému růstu feudální společnosti, obrací se autor polemicky proti těm historikům, kteří podle jeho názoru příliš brzy nebo příliš obecně zdůrazňují růst feudálních prvků v politickém zřízení polabských Slovanů (Dowiat, Bulín, Hrabová, zčásti i Černilovskij). Procházka soudí, že u těchto Slovanů jde vesměs ještě o dobu předcházející vlastnímu feudalismu, i když řada feudálních prvků je v ní už nepochybná. Tuto základní myšlenku rozvádí autor v 5 dílech své studie, z nichž první pojednává o politické organizaci starších plemenných útvarů pobaltského Slovanstva (Veletí mapy Ptolemaiovy), další pak o plně už historických skupinách těchto Slovanů — Obodritech, Veletech, Ránech a Pomořanech. Poslední díl je věnován problému jednoty polabsko-pobaltských Slovanů a zvláště poměrů Pomořanů k ostatním pobaltským Slovanům. Studie Procházkaova přináší mnoho cenných podnětů k diskusi o složitých problémech vnitřního společenského a politického ústrojí této větve západního Slovanstva, která měla důležitou úlohu v evropských dějinách raného středověku. Dosud jí věnovala pozornost hlavně literatura německá, polská a ruská. Česká historiografie jí zůstává stále ještě mnoho dlužna.

Bulín

Gérard Fransen, *Les diverses formes de la Compilatio prima*, *Scrinium Lovaniense*, Louvain 1961, str. 235—253.

Téměř ve všech zemích, ve kterých se zachovaly středověké rukopisné fondy, se uskutečňuje v posledních letech velmi intenzivní studium textů klasického práva kanonického, které přineslo cenné výsledky zejména pro základní pramen Dekret Gratianův. Na toto bádání navázal nyní Gérard Fransen velmi podrobnou analýsou slavné sbírky dekretálů *Breviarium extravagantium* Bernarda z Pavie, známé běžně jako *Compilatio prima*. Autor užil 38 rukopisů, především z knihoven francouzských a italských, které trpělivě do podrobností analysoval, rozeznal postupné doplňky sbírky i náhodné dodatky jednotlivých rukopisů, opravil některé nepřesnosti Friedbergovy edice a svými precizními výsledky dal naprosto spolehlivý základ pro další průzkum.

Proti nesmírně bohaté problematice vzniku, vývoje a složení objemného textu Dekretu Gratianova, jsou dějiny textu méně obsáhlé *Compilatio prima* daleko jednodušší. Autor přesnou klasifikací rozlišuje tři základní skupiny, z nichž nejstarší, označená Σ , neobsahuje ještě řadu kapitol, jež byly vkládány později. Druhým typem rukopisů je skupina Φ , jež již řadu kapitol doplňuje, zatím co dšlo již dokončené, vcelku zachycené ve své podobě Friedbergovou edicí, tvoří závěrečnou redakci Λ . Zevrubné a detailní prozkoumání odchylek všech zkouma-

ných rukopisů dovolilo autorovi přesně stanovit rozhodující místa jednotlivých skupin, určit přechodné jejich typy a dát tak přesný vzor pro určení a klasifikaci dalších, dosud neprozkoumaných rukopisů památky.

Žel ani tak přesné prozkoumání nedovolilo stanovit bezpečné datum vzniku sbírky. Domněnku A. Vetulaního, *Deux intéressants manuscrits de la Compilatio prima*, *Traditio* 12 (1956), 605—611, že dekretál Klementa III. *Querelam* (3. 3. 7) je pozdější vsuvkou a že datem vzniku sbírky je rok 1187, přijal celkem M. Boháček, *Literatura středověkých právních škol v rukopisech kapitulní knihovny olomoucké*, Praha 1960, 39, který znovu upozornil na datování právě tímto rokem v rukopise olomouckém C. O. 589; srov. k tomu též moji recenzi zmíněného spisu Boháčkova, *Právněhistorické studie* 7 (1961), 347. Avšak ani v jediném z rukopisů, prozkoumaných Fransenem, tento dekretál nechybí a nelze proto připustit domněnku jeho pozdějšího vsunutí do hotových textů. Protože však právě u tohoto dekretálu nedovedeme určit datum jeho vzniku a nutno se spokojit jen se zjištěním jeho původu od Klementa III. (1187—1191), je třeba přijímat za možnou dobu vzniku *Compilatio prima* celé období jeho pontifikátu. — Naproti tomu žádný z pozdějších dodatků a doplňků textu komplikace není mladší roku 1193, který je tedy datem definitivního zredigování sbírky.

Přes neuspokojivý stav znalostí o datu vzniku *Compilatio prima* nelze přece jen ztrácet z mysli výslovné datování ve zmíněném rukopise olomouckém, kdy písař rukopisu se nejspíše opřel o starší předlohu, jejíž údaj prostě opsal. Snad bude možno ještě dalším bádáním přesné datum zjistit. Rukopis olomoucký arcí obsahuje Klementův dekretál rovněž v textu.

Dodatkem k Fransenovým určení lze připojit ještě základní informaci o obou rukopisech olomouckých, z nichž starší, C. O. 589, francouzského původu, patří skupině Φ , mladší, C. O. 590, boloňský, patří skupině Λ .

Kejř

Bartolo da Sassoferrato. *Studie documenti per il VI centenario*. I., LIV., str. 474, II., str. 788, Milano, ed. Giuffrè, 1962 .

Dva statné svazky uveřejněné tři léta po konání mezinárodního právněhistorického sjezdu (viz PHS VI — 1960, 17 a 283; *Věstník ČSAV* 68—1959, 411—3) k šestistému výročí smrti Bartola ze Sassoferrata svědčí o světovém zájmu, jaký postava a dílo perugijského mistra v současné době vyvolávají. V prvním svazku jsou otištěny in extenso veškeré jubilejní projevy, adresy universit atd. (pražský projev na str. XLVI—XLVII), načež následuje 14 referátů obecnějšího významu od autorů z 11 evropských států, v tom (mezi třemi statěmi ze zemí tábora socialismu) i referát československý v italském jazyce (české zpracování v PHS VI—1960, 17—38). Seřazeny jsou tak, jak po sobě následovaly v průběhu kongresu. V druhém svazku jsou otištěny ostatní zprávy, vědecká sdělení a diskusní příspěvky, v celkovém počtu 30, od autorů pocházejících jednak z Itálie (18), jednak z dalších sedmi zemí Evropy a Ameriky. Je jasné, že i jen pouhé vypočtení všech příspěvků s jejich plnými názvy zabralo by daleko více místa než kolik bylo vyhrazeno každé jednotlivé anotaci v tomto svazku *Právněhistorických studií*.

Omezíme se proto jen na zaznamenání jednak statí ze slovanských zemí, jednak jiných statí zvláště zajímavých. V prvním svazku zastupuje *poľskou* právní historii latinský referát prof. *Michaela Wyszyńského* z Vratislavi zabývající se

otázkou, zdali v Polsku byla známa Bartolova nauka o poměru mezi normou práva obyčejového a normou zákonnou. Autor (str. 310) dochází k závěru, že učení Bartolovo v tomto směru nejen bylo už před r. 1347 v Polsku známo, nýbrž že zde bylo i aplikováno při tehdejší kodifikaci polského práva ve Statutech Vislických a Piotrkovských.

V druhém polském příspěvku, francouzském, sděluje mladší badatel *Jan Baszkiewicz* z Varšavy výsledky svého bádání o koncepci světovlády (*dominium mundi*) u Bartola (srv. *Czasop. prawno-historyczne* X/2 — 1958, 133—172). Ačkoliv v běžné právníkové praxi byl Bartolus geniálním a tvůrčím realistou, v otázkách císařské moci byl podle Baszkiewicze myslitelem konzervativním a ne-realistickým, což se jeví v tom, že státním útvarům skutečně už existujícím přiznával stále jen nezávislost „*de facto*“ a nikoli „*de iure*“.

V referátě rovněž francouzsky podaném používá bartolovského kongresu bulharský právní historik *M. Andreev* k tomu, aby západní svět seznámil s problematikou počátků bulharského práva a zejména s cestami, jimiž za raného feudalismu římské právo mohlo působit na život Slovanů. Rozebírá v této souvislosti slovanské zpracování (z 10. století) byzantské Eklogy. S problematikou bartolovskou nemá ovšem Andreevova stať přímého kontaktu.

Z jiných příspěvků prvního svazku vyniká myšlenkovým bohatstvím úvodní referát římského profesora *F. Calasso* o Bartolově dědictví ve světové právní kultuře a bohatstvím faktů závěrečný referát neapolského badatele *B. Paradisiho* o evropském rozšíření Bartolova myšlení a o nezbytnosti dnes toto rozšíření kriticky poznat.

V druhém svazku upoutají pozornost zejména statí, v nichž se prokazuje Bartolova tvůrčí práce na úsecích práva a na právních jevech v jeho době zcela nových jako jsou výrobní značky a obchodní společnosti (*Maria Ada Benedetto*), normy kolísni (*A. Cecchini, W. Onclin, F. Schwind, S. E. Thorne*), režim dopravy (*P. Rasi*), problémy měnové (*R. Trifone*) atd. Otázkami, které rozebíral *J. Baszkiewicz*, zabývají se v druhém svazku ještě dva autoři další (*F. Crosara* a *M. David*). Hned čtyři badatelé věnují se poměru Bartolovu k bádání kanonistickému (*G. Forchietti, G. Fransen, G. Le Bras, J. Portemer*). Zmínky zaslouží konečně jeden z nejrozsáhlejších článků celého sborníku (*D. Segoloni*), v němž se podrobně analysovaly Bartolovy vztahy k středověké městské obci Perugia.

Vaněček

Zdzisław Kaczmarczyk, *Początki miast polskich*, *Czasopismo prawno-historyczne* 13/1, Warszawa—Poznań 1961, str. 9—45.

Práce je základní studií svého oboru, napsanou na široké základně srovnávací. Evropská města jsou podle ní převážně prevotálního typu — s úředníkem knížete nebo pána města v čele, v menší míře typu komunálního (sev. Itálie, sev. a již. Francie, Dalmácie). Slovanská města vznikla před kolonizací; termín „město v hospodářském smyslu“ je však teoreticky pochybný. Odmítnutí kolonizační teorie vedlo v posledních letech k podcenění kolonisace (je tu vývojový skok, i když zase ne tak velký, jak se někdy zdůrazňuje) a k nesprávnému negování právního aspektu. V první etapě vývoje (polovina 10.—konec 11. stol.) se základem měst stala podhradí; někde dochází k seskupení více feudálů v nich. Druhé

období (konec 11. až počátek 13. stol.) představuje vznik tržních míst, chráněných knížecím mírem a spravovaných knížecím tržním soudcem (*villa forensis, iudex fori, ius fori*). Jejich vrcholným případem jsou v Polsku „města na polském právu“, podobající se raným německým s výjimkou oprávnění soudního. Jejich konkurence s nastupujícími městy kolonizačními a města se „šlechtickým právem“ na Mazovsku charakterisují třetí, přechodnou etapu (počátek až polovina 13. stol.). Města na německém právu nemají tu ještě podobu jednotnou. V závěrečném čtvrtém období vývoje proráží kolonisace „na německém právu“ na celé čáře. Až ve 14. stol. však toto právo dostává všechno obyvatelstvo měst. „Německé právo“ svou podstatou je jednou formou západoevropského typu města.

Procházka

G. P. Beljajeva, *Iz istoriji gorodskogo prava Slovakii XIII—XIV vv., Izvestija vysšich učebnych zavedenij, Pravovedenije, — I. god izdania (1962), No 2, str. 129—133.*

Článek shrnuje převážnou měrou již známé poznatky o žilinském městském právu; snaží se je však zasadit do širších souvislostí a zčásti i nově vysvětlit. Důraz klade v první řadě na onu linii vývoje, po které se ve středoevropských feudálních městech povznášely nižší řemeslnické vrstvy městského obyvatelstva. Boje a spory s městským patriciátem, převážně německého původu, kterými vyvrcholila obvykle tato stránka vývoje, jsou známým motivem i v husitském hnutí. Na tomto pozadí hodnotí Beljajeva jak zásadní mezníky ve vývoji žilinské municipální samosprávy, v níž se od poloviny 14. stol. prosazoval výrazně slovenský živel, tak zejména i literární práce naznačující ještě zřetelněji slovakisaci žilinského městského práva. Přitom podtrhuje specifické rysy tzv. žilinské knihy, kterou podle jejího názoru nelze považovat jen za mechanický překlad starší německé právní knihy zpracovávající magdeburské právo v té podobě, jak se jím řídilo jiné slovenské město, Krupina. Vcelku vyznívá studie požadavkem věnovat větší pozornost městskému právu vůbec a slovenskému zvláště.

Urfus

I. Kejř, *Sporné otázky v bádání o Dekretu Kutnohorském, Acta Universitatis Carolinae — Historia Universitatis Carolinae Pragensis, tom. III., fasc. 1 (1962), pag. 83—121.*

Studie shrnuje dosavadní výsledky zkoumání historické podmíněnosti vydání a dalšího významu Dekretu Kutnohorského s cílem vytěžit z přehodnocení známých již materiálů podklady pro řešení některých dosud sporných otázek. Na prvním místě zkoumá autor, zda vydání dekretu bylo aktem náhlého rozhodnutí krále nebo zda šlo o akci předem uváženou a připravenou. Řešením tohoto problému chce nalézt odpověď na otázku, jaká byla skutečná účast české státní university na vydání Dekretu. Východiskem je autorovi kritický rozbor poslední velké události na universitě před vydáním dekretu — quodlibetu Matěje Knína, při kterém došlo nejen k ostrému střetu zájmů reprezentantů dvou národností, ale i k autoritativnímu zásahu panovníka do záležitostí universitních. Význam panovnickovy intervence byl zdůrazněn i účastí staroměstských konšelů, reprezentujících veřejnou moc, a francouzské diplomatické mise při slavnosti, manifestu-

jící universitě, že její vystoupení proti církevní politice krále je zároveň i vystoupením proti jeho mezinárodním záměrům. Podle názoru autora znamenaly tyto události poslední varování mistrům tří cizích národů a jsou dalším důkazem promyšlenosti pozdějších opatření panovníka. Další spornou otázkou, kterou se Kejřova studie zabývá, je účast mistrů Husa a Jeronýma při vlastních jednáních o Dekret v Kutné Hoře. Pozornou analýsou historických pramenů, zejména Kostnických protokolů Husových a universitních pramenů, dospívá autor k závěru, že Hus nebyl před vydáním Dekretu u panovníka a že uvedení jeho jména v Kronice university pražské je omylem. Tento závěr posiluje Kejřovu thési, že vydání Dekretu bylo výsledkem soustavného úsilí české strany. Třetím problémem, který autor řeší, je rozbor národnostních poměrů česko-německých na universitě a vlivu těchto vztahů na vydání Dekretu. Kejř tu zejména polemizuje s názorem E. Maleczyńské, která popírá národnostní aspekt při vydání Dekretu. Autor dospívá naopak k závěru, že třídní a politické pozadí národnostních bojů vyvolalo na universitě, podobně jako v ostatní společnosti, národnostní uvědomění, které pak ovlivnilo i akce české části university k dosažení nového spravedlivého uspořádání života na universitě. Doklady pro svůj názor nalézá Kejř nejen v historickém rozboru společenských poměrů konce 14. a poč. 15. stol., ale i přímo v národnostně vyhraněných projevech na universitě. Rozpory národnostní nezastržely však vlastní hluboké sociální a ideologické rozpory na universitě, které se v průběhu dalšího revolučního hnutí stále prohlubovaly. Vydání Dekretu nezabránilo rovněž další spolupráci s pokrokovou částí německých mistrů a studentů, kteří přišli do Prahy a spojili svůj život s revolučním hnutím. Závěrem lze říci, že nesporná hodnota Kejřovy studie spočívá především v tom, že přináší nové cenné závěry pro hodnocení historických okolností vzniku a obsahu Dekretu a opravuje mnohé závěry doposud přijímané.

Malý

J. Russel Major, Representative Institutions in Renaissance France 1421—1559, (Madison 1960, The University of Wisconsin Press, str. 182).

Práce si klade dalekosáhlejší cíle, než by mohl naznačovat název, neboť se kromě svého vlastního tematu pokouší o novou periodisaci vývoje feudální monarchie vůbec. Russell odmítá klást počátky absolutismu ve Francii do doby Ludvíka XI., resp. Františka I., jak se dosud dalo, a snaží se pro celé toto období až do Ludvíka XIII. vykonstruovat pojem renesanční monarchie jako samostatné formy feudálního státu mezi stavovskou („středověkou“) a absolutistickou („barokní“) monarchií, pro nějž reklamuje nárok na obecnou platnost (jako typické příklady uvádí říši Karla V., Burgundsko, některé státy italské). V renesanční monarchii se královská moc, opřená o slabý zatím vojenský a byrokratický aparát, již nepřiznává absolutní ráz ani politická teorie, nemůže ještě uplatňovat bez zřetele na mínění poddaných. Zastupitelské orgány, kde panovníci vykládali svou politiku poddaným a vyžadovali si jejich souhlas, jsou nezbytnou součástí vládního mechanismu, i když ve srovnání se stavovským obdobím prvky dynastické legitimacy značně zesílily. Renesanční monarchie překonává sice dynastickou decentralisaci, ale nenahrazuje ji ještě byrokratickým centralismem, nýbrž bude jen decentralisovaný byrokratický aparát, navazující na starší rodová vévodství (což se jeví i v struktuře zastupitelských orgánů — velký vliv provinčních stavů). Měšťanstvo není podle Rusella v této době ještě dominantní politickou silou, a nevyrovnává zdaleka politický vliv šlechty, která naopak právě nyní

dobývá významných výhod, jaké dříve neměla (daňová immunita). Za vlády Františka I. „konsultativní“ povaha výkonu vládní moci dočasně slábne, ale následující reformace a přístředí sociálních rozporů vyvolávají nové oživení zastupitelských institucí v době náboženských válek v druhé pol. 16. století.

Russelova práce spojuje znalost literatury a archivních pramenů se schopností stručně a pregnantně formulovat obecné závěry. Nelze upřít, že upozorňuje na mnohé důležité zjevy specifické pro strukturu státního mechanismu v tomto období, jež bývají při schematickém chápání počátků absolutismu přehlíženy. Slabinou jeho konstrukce renesanční monarchie je, že je založena na poněkud formálním pozorování poměru panovníka na jedné a nediferencovaného celku „poddaných“ na druhé straně, aniž byl vzat dostatečný zřetel na různé relace rozmanitých tříd a skupin k centrální státní moci a na heterogenitu jejich zájmů v poměru k ní. Proto je pojem renesanční monarchie založen spíše na vnějškových znacích fungování státního aparátu než na rozboru jeho společenských funkcí, a pro středoevropské země by byl asi i na této rovině sotva použitelný.

Klabouch

W. Maisel, Sądownictwo miasta Poznania do końca XVI. wieku, Poznań 1961, str. 413.

Publikací o městském soudnictví poznaňském shrnul Maisel svůj několikaletý zájem o minulost polských měst, který se v poslední době projevil i záslužnou edicí (*Ortyły sądów wyższych miast wielkopolskich z XV i XVI wieku*, Wrocław 1959), způsobem, jenž si zaslouží pozornosti hned z několika hledisek. Věcně je to v první řadě snaha autora podat co možná nejúplnější a vskutku vyčerpávající obraz o daném tematiku. Tohoto cíle metodicky dosahuje nejen přesně rozvrženým systematickým výkladem, který postihuje do podrobností soudní organizaci městskou, nýbrž snaží se podat obraz výkonu soudnictví v Poznani i za pomoci ještě jiných než ryze juristických prostředků poznání. Maisel užívá tak k doplnění a oživení svého výkladu mnoha poznatků z oblasti historie materiální kultury, včetně údajů z historické topografie a stavebního vývoje Poznaň. Tím vzniká ovšem pestrá, sytá a názorná kresba poskytující vskutku ucelený pohled. M. práce učí v tomto směru instruktivně porozumění i pro zdánlivě okrajové detaily a ukazuje v leččem i nově na úzké souvislosti mezi právní historií a všeobecným i speciálním bádáním kulturně historickým. Přes vyčerpávající ráz monografie a komplexní výsledky, jež přináší, nelze však nevidět, že výklad o soudní organizaci by bylo vhodné doplnit — ač to v polské právněhistorické literatuře při podobné tematice nebývá zvykem — i sledováním vlastních procesních forem a institucí soudního řízení v městském právu. Všeobecně je pak M. práce v polské právní historii posledních let produktem zintenzivňujícího se zájmu o městské právo a její závěry tak jen podtrhují, jak výzkum na tomto poli může být pracovní vděčný a přitažlivý.

Urfus

Miscellanea iuridica. Warszawa 1961, str. 193, red. doc. dr. Z. Zdrójkowski.

K čtyřicátému výročí vědecké činnosti (jejíž přehled podává pečlivě zpracovaná bibliografie o 307 položkách) Karola Koranyiho vydali jeho žáci sborník prací, v jejichž pestré tematice se odráží mnohostrannost podnětů, jimiž Ko-

rany mladší generaci polských právních historiků ovlivnil. Převládá tematika dějin polské právní literatury, jejíž cílevědomé studium Koranyi dlouhá léta organizuje a jemuž stojí v čele. Krystyna Bukowska se zabývá rozbořem dosud nepovšimnuté práce Theodora Scuminovia *De iure personarum* (1663) a demonstruje na ní situaci obecnoprávní jurisprudence v tehdejším Polsku. Krakovský docent Lesław Pauli ukazuje v další stati dosud neznámý pramen trestněprávních pasáží významného díla B. Groického o polském městském právu ve spisech staršího polského právníka Jana Cerasina-Kirsteina (jde místy o textové závislosti). Stanisław Salmonowicz rekonstruuje životní dráhu profesora krakovské university Fanciszka Minockého (1731—1784) a nalysuje jeho kriminalistické práce; docházejí k dosti skeptickým závěrům o jejich hodnotě, zatímco Zbigniew Zdrójkowski v studii o jiném osvíceném kriminalistovi Sebastianu Czochronowi (1750 až 1819) zjišťuje v něm vyspělého kritika feudálního trestního práva a čilého agitátora za jeho reformu, který byl vedle francouzské osvícenské kriminalistiky ovlivněn i pracemi Martiniho a Sonnenfelse. Mimo tematiku dějin polského právnictví směřují ve sborníku příspěvky Edmunda Cieślaka o právním poměru Gdaňska v Polsku v l. 1674—8, kdy jeho upevnění ztroskotalo o neochotu Jana Sobieského opřít se o cechy proti patriciátu, dále stať známého historika polského námořního práva Stanisława Matysika, věnovaná některým otázkám platného práva, studie St. Russockého o nadáních země ad servitia communia na Mazovsku v 15. stol. a článek Kateřiny Sojka-Zielińské o pokusech zabránit drobení středních selských usedlostí v Německu na konci 19. století, jež měly zabránit vzrůstajícímu vlivu sociální demokracie na venkově.

Jako společný znak všech uveřejněných prací třeba uvést vysokou metodickou úroveň a péči, s níž jsou všechny otázky zpracovány.

Klabouch

J. Janáček, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, NČSAV, Praha 1961, str. 269.

Nová Janáčkova kniha je nepochybně po výtce monografií z hospodářských dějin: v pevně vymezených a soustředěně sledovaných liniích shrnuje pohled na vývoj řemeslné výroby ve vytčené době. Nejen však obecná povaha jejích závěrů budí pozornost, nýbrž jsou tu ještě rysy jiné. V první řadě její výsledky mají zásadní význam pro celistvý obraz života našich měst; již tím je dán i jejich přínos v daleko širším měřítku: nemůže být totiž pochyb, že dotčená práce přispěje k opravě některých vžitých generalisací, vzniklých hlavně tím, že se studium v oblasti hospodářských dějin orientovalo u nás převážně na venkovský patrimoniální velkostatek. I z těchto několika souvislostí je jistě dostatečně zřejmý význam knihy pro badatele o dějinách státu a práva. Mnohostrannou spojitost Janáčkem sledovaných otázek s právní problematikou je však třeba současně chápat i jako podnět k soustavnému sledování městského právního vývoje, zejména v období, které v české historiografii posledních let je stále v popředí živého aktuálního zájmu — v období přechodu ke kapitalistickému způsobu výroby.

Uršus

Opavské zemské desky, Knihy zadní, 1537—1613, zpracoval, předmluvou, úvodem, poznámkami a rejstříky opatřil dr. Miloslav Rohlík, Opava 1961, Slezský ústav ČSAV, str. 726 rotaprintu.

Autor, který je zkušeným editorem moravských desk, navázal svou další prací na starší Kaprasovu edici opavských desk zemských a uskutečnil tak po několikaleté přípravě záměr v ní pokračovat. Nový svazek nenásleduje své předchůdce v plné šíři: realisuje se jím však vydání důležitější části materiálu, vlastních desk zemských („knih zadních“), zatím co edice soudních register („knih předních“) čeká ještě na své pokračování. I tak však je nyní publikováno již jádro staršího deskového fondu opavského. Svou edici doprovodil autor obširným úvodem a poznámkami, v nichž vytýká hlavní zvláštnosti tabulární techniky opavské a rozebírá diplomatickou povahu opavských desk. Třeba se jeho edice přimyká bezprostředně ke Kaprasově, nepřejímá její pracovní východiska: na rozdíl od ní pracuje v plné šíři s kritickým poznámkovým aparátem a odmítá i název, který dal Kapras své edici, označiv ji jako „pozůstatky zemského práva knížectví Opavského“, což je vyjádřeno ostatně titulem Rohlíkovy práce. Konečně je nutno v souvislosti s Rohlíkovou edicí vyslovit se pochvalně i o vydavatelské iniciativě Slezského ústavu, který tu sáhl novátorsky k netradiční formě edice rotaprintem.

Urfus

Milan Šmerda, Postavení poddaných ve střední Evropě v období pozdního feudalismu se zřetelem k jejich právním vztahům k půdě, zvláště ve Slezsku, Slovanské historické studie, roč. 4 (1961), str. 263—322.

Práce obsahuje nejlepší náš dosavadní přehled a rozbor literatury předmětu. Autor vychází z hlediska srovnávacího a za jeden z nejvhodnějších problémů pro srovnávání prohlašuje právě poměr k půdě. Běžné lišení dvou oblastí Evropy podle Labe je podle něho schematické, ve skutečnosti v obou polovinách představují poměry obraz značně složitější. Např. i v Horním Slezsku existují námezdní dvory, ale na druhé straně zase při vši různorodosti dochází k vyrovnávání poměrů poddaných i na komorních statcích. V zemích s pomalým vývojem hospodářské základny se podstatněji liší německé a slovanské právo, avšak sociální poměry nespádají vjedno s poměry etnickými. Znevolnění má zajistit pracovní síly velkostatku. Převaha peněžní a naturální renty vede k stabilisaci poměrů lepší postavení zajišťuje i tradice dobrého práva k půdě. Prvkem základního významu je stupeň sociální a hospodářské samostatnosti poddaného; na prospěchu jde i dobrá hospodářská situace (průmysl v zemi — oblast hornoslezsko-sasko-česká). Rozhodujícím momentem je doba přechodu od feudalismu ke kapitalismu. Průmysl nevede ke zhoršování, kde je dosti chudiny. Nerežijní statky mají zisky vyšší, čistý zisk však relativně nižší. Proti rozhodujícímu podílu vlastní právní povahy poddanského poměru k půdě hrají při hodnocení situace poddaných větší roli celkové poměry hospodářské a sociální. Při nerovnocennosti smluvních partnerů je i právo zakoupených vázáno základní podmínkou řádného plnění povinností. Zatížení usedlosti dluhy vede k faktické nezakoupenosti. Velikost povinností způsobuje, že i právo méně rozsáhlé může být výhodnější. Význam zakoupenosti postupem doby klesá. Nezakoupenost neznamená horší poměry na západě, kde mnohde není spojena s velkostatkem a útlakem. Jinak velký útlak působí nivelisaci zakoupenosti a nezakoupenosti (Uhry, Polsko). Vliv říms-

ského práva při zhoršování poměrů Šmerda přeceňuje. Při zakoupenosti jsou nositeli třídního boje domkáři, při nezakoupenosti sedláci. Z konkrétního rozboru poměrů ve Slezsku je řada thesů doložena zvláště na příkladu hospodářsky chudšího a zaostalejšího Horního Slezska s převahou nižších forem renty, přerůstáním starého predia ve velkostatek a jednostranným zákonodárstvím na prospěch feudálů.

Procházka

Vladimír Procházka, *Zabrání majetku pro opuštění panství podle českých pozemkových knih 16. a 17. století*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university X, řada historická 8 (Macůrkova Pocta), Brno 1961, str. 191—204.

Obvyklé tituly zabírání majetku poddaných vrchností byly špatné hospodaření, opuštění panství, smilstvo a cizoložství, spáchání trestného činu a nedodržení správních předpisů. — Autor věnuje pozornost druhému případu, nejčastějšímu ze všech, totiž opuštění panství, a podává v jasném sestavení látky analýzu příčin útěku poddaných (nesnesitelné hospodářské podmínky, náboženský útlak) i právních následků, které se k tomuto činu vázaly. Ne všechny vrchnosti postupovaly v tom zcela stejně a na řadě panství se vytvořily místní odchylky, tu mírnější, tu přísnější. Typická je při zabrání majetku pro opuštění panství konfiskace movitostí, neobvyklá při jiných titulech. V některých případech privilegovaných titulů se konfiskace neprováděla (válečné zničení usedlosti, naverbování hospodáře na vojnu); pokračovali-li členové rodiny po odchodu otce v hospodaření, rovněž obvykle vrchnost ponechávala statek nezabrán, neboť její zájem hospodářský nebyl podstatně porušen. V případech z hlediska vrchnosti hodných zřetele mohlo být zabrání odloženo nebo z milosti prominuto. Všude lze dobře poznat, jak převládá hospodářský zájem vrchnosti, kterému ustupují i hlediska lidskosti. — Procházkova studie upozorňuje na několika místech na otevřené problémy pro další bádání, je podána v přesné analytické podobě a je bezpečně opřena o pečlivě sebraný široký materiál archivní.

Kejř

Valentin Urfus, *Rodinný fideikomis v Čechách*, Sborník historický 9, 1962, str. 193—238.

Zdařilá Urfusova stať podává podrobný výklad o vývoji instituce fideikomisu od jejích počátků až po úplný zánik na naší půdě v r. 1924, přičemž pěkně ukazuje na její velký význam v posledním stadiu feudalismu a v části kapitalistické éry pro uchování privilegovaného hospodářského a politického postavení vysoké šlechty. Vázanost majetku ve fideikomisu zaručovala totiž nejvyšším šlechtickým rodům nedotknutelný substrát rodové moci a garantovala, že jejich domény nebudou postiženy procesem úpadku, který zasahoval v 16. až 18. století drobná feudální panství. Společenskoekonomické podmínky pro recepci této původně španělské instituce se dovršily po porážce českého stavovského povstání na Bílé hoře, a Urfus správně zdůrazňuje, že povolování fideikomisů usnadnilo habsburskému absolutismu seskupit nejvyšší šlechtu kolem trůnu v oddané poslušnosti. Od počátku 18. století stávají se však fideikomisy, které svou extrakomerzialitou podvazovaly obchod nemovitostmi i rozvoj komerčních a úvěrových vztahů, předmětem kritiky, osvěcenská legislativa je omezuje, liberální zákon v r. 1868 ztěžuje jejich zřizování a předmnichovská republika je ruší, třebas i způsobem k zájmům šlechtických rodů velmi šetrným.

Proti staršímu důkladnému vyličení vývoje fideikomisů zejména od Pfaffa a Hofmanna a v české literatuře od Č. Pinskera podařilo se Urfusovi rozhojnit i faktický materiál o některá k fideikomisům kritická stanoviska moravského deskového úřadu ze čtyřicátých let 18. stol. i o závěry dvou dosud nevyužitých pražských disertací z první pol. 18. stol. Přínosem je rovněž podrobné zpracování materiálu z Harrasowského a Ofnerových edic o vývoji názorů na fideikomis v rakouských kodifikačních pracích a zejména samostatné zpracování vývoje fideikomisu v kapitalistické éře a prohloubený sociálně politický rozbor této významné instituce.

Klabouch

St. Grodziski, *Ludzie luźni*, Kraków 1961, str. 139, *Zeszyty naukowe uniwersytetu Jagiellońskiego, rozprawy i studia*, tom. XXXX. — A. Petráňová, *K využití práce žebráků a tuláků v textilní výrobě v Praze kolem r. 1781*, *Československý časopis historický*, roč. X, (1962), str. 94—118.

Již názvy obou prací vyjadřují jejich tematickou příbuznost natolik, že zdůvodňují dostatečně společné posouzení. — Knižní publikace Grodziského je široce pojata, dobře systematicky rozvržena a usiluje o vyčerpávající pohled na otázku tak důležitou, jakou je existence tuláků, žebráků a osob vůbec „bez domova“ v období přechodu od feudalismu ke kapitalismu. Grodziski se dívá na věc bez omezujících východisek a snaží se pojmuti problém v celé jeho šíři. Všímá si i okrajových zjevů mezi „lužnými“ včetně skupin deklasovaných individuí a šlechtické „holoty“. Přitom dobře rozumí všem složitým vztahům, jež se tu protínají a dovede je také správně zasadit do celkového obrysu východoevropského vývoje, který se orientoval na průmyslový kapitalismus ve srovnání se západní Evropou značně opožděně. Z drobných připomínek je možno litovat toho, že nevěnoval více samostatné pozornosti krátkodobé námezdní smlouvě, která poskytovala ve feudálním právu legální platformu k tomu, aby si neosedlí bezdomovci jako nádeníci opatrovali výdělek — Práce Petráňové je naproti tomu zaostřena podstatně jinak; hlavní svůj zřetel obrací sice jen k jedné otázce, zato však svým významem nesporně důležité: nucené a namnoze i přímo násilné zařazování chudiny bez stálého domova do nově zakládaných manufakturních podniků náleží k příznačným rysům přechodného období ke kapitalismu. V našich zemích, kde se kapitalistické vztahy prosazovaly v podmínkách druhého nevolnictví, připadá pak v této souvislosti zvláštní váha době josefínské. Na příkladu iniciátora a zakladatele pražské chudinské pracovny josefínského byrokrata J. N. Koce z Dobrušky vykresluje zevrubně všechny organizační obtíže, kterými ústav procházel, sleduje ideové zdroje podniku, mezi nimiž první místa zaujímala racionalistická filantropie a osvícenská nauka o řízení státní administrativy a obírá se konečně i právními aspekty jednotlivých závěrů. Pečlivá zjištění autorčina vyznívají sice místy poněkud suše, to však lze sotva vytýkat práci publikované jako materiálová studie.

Urfus

Bónis György, *Buda és Pest bírósaági gyakorlata a Török kiűzése után 1686—1708*. (Súd na prax Budína a Pešti po vyhnání Turkov v rokoch 1686—1708.) Budapest, Akadémiai kiadó, 1962, str. 374.

Táto vynikajúca monografia vyplňuje značnú medzeru v doterajšom výskume rozvoja mestského práva v Uhorsku. Vzťahuje sa síce len na dve desaťročia a len na dve mestá, ale ide o významný úsek vývoja práva preto, že sa v nich a v tomto

období budovala súdna organizácia a formovalo procesné i hmotné právo trestné a súkromné v podmienkach vojenskej habsburskej okupácie a komornej správy, než bolo obom mestám (1709) vrátené ich privilegované mestské postavenie. Napriek značným rozdielom v charaktere a správe oboch miest autor o nich spoločne pojednáva, lebo koniec koncov spájala ich v tomto období tá istá komorná správa o vojenskej okupačné orgány, ktoré ako nariadené zasahovali a ovplyvňovali ich súdnu prax. Na základe bohatého archívneho materiálu zoznamuje nás autor v týchto mestách so súdnym zriadením (organizácia a personál súdov), so súdnym konaním a hmotným právom trestným a civilným. Vo všetkých týchto úsekoch usiluje sa autor osvetliť prebiehajúci zápas medzi právom domácim a právom ríšskym (rímsko-nemeckým), pričom toto bolo nástrojom kolonizátorskej politiky dvora voči Uhorsku. Na pozadí tohto historického právneho pohľadu rysuje sa nám konkrétny každodenný sociálny a hospodársky život v poľnohospodárstve, v priemysle i obchode, ktorý aj v nových podmienkach opadol. Zvlášť zaujímavé sú úvahy o uplatňovaní ríšskej *Praxis Criminalis* v oblasti trestného práva, ako aj zmienky o výskyte obchodných spoločností a zmenky. Inak sa domnievame, že ako vo všeobecnosti aj v tejto dĺhšej otázke vývoja mestského práva je diskutabilné autorovo stanovisko k viedenskej hospodárskej politike. Na konci knihy je pripojený (str. 321—353) text Osnovy právnej knihy mesta Pešti z 1697, ktorý na uverejnenie pripravil A. Tóth. Rebro

Endre Sik, Histoire de l'Afrique Noire, I. díl, Akadémiai Kiadó, Budapest 1961, str. 406.

Francouzská verze knihy (z maďarštiny přeložila Frída Ledererová) je souhrnnou prací, zahrnující dějiny černého lidu Afriky, od prvních zmínek o Africe z doby antické až do konce 19. století. Kniha je koncipována do čtyř rovnoměrně vyvážených celků, kterým předchází úvod. Každá z těchto čtyř částí je určitou historickou periodou, jejíž ohraničení je paralelní s dějinnými epochami evropskými. Část první zahrnuje období do vpádu Evropanů (do konce XV. století), druhá epochu obchodu s černými otroky (evropské období prvotní akumulace v 16. až 18. století), třetí léta 1789 až 1870 (evropská epocha průmyslového kapitalismu), čtvrtá období definitivní okupace a rozdělení Afriky v letech 1870 až 1900 (evropské období přechodu kapitalismu k imperialismu). Vnitřní členění uvedených částí na kapitoly je provedeno podle etnografických zásad, podle jednotlivých oblastí (Východní, Západní, Rovníková, Jižní Afrika, Madagaskar, Etiopie, Súdán aj.). Dílo, jako souhrnná práce, i jeho jednotlivé části splní velmi dobře svoji funkci fundamentální informace a orientace v dějinách černého lidu Afriky. K tomu — jakož i k dalšímu rozpracování dílčích historických problémů — poslouží i důkladná bibliografie děl, ze kterých autor čerpal a která jsou vždy souhrnně uvedena za každou kapitolou, jakož i za každým úvodem v jednotlivých částech. Dílo je obohaceno četným fotografickým materiálem a sérií map.

Tomeček

Anton Spiesz, Manufakturné obdobie na Slovensku 1725—1825. Bratislava, SAV, 1961, str. 380.

Kniha je výsledkom mnohoročného svedomitého štúdia a znamená priekopnícky prínos v oblasti hospodárskych dejín Slovenska. Jej veľkou prednosťou je, že závery opierajú sa o bohatý archívny materiál, ktorý autor s pozoruhodným

prehľadom a s marxistickou dovednosťou spracoval, nijako prítom však nezanechal doterajšiu odbornú literatúru. Práca sa delí na dve časti. V prvej podáva autor vývoj a podmienky vývoja manufaktúr na Slovensku; rozoznáva pritom štyri obdobia určené rokmi 1725—1765—1784—1790—1825. Druhá časť práce sa zameriava na osvetlenie pôvodu kapitálu a manufaktúrnych podnikateľov, ďalej na organizáciu, techniku a technológiu manufaktúrnej výroby, na nevoľnícku prácu v nej a konečne načrtáva ekonomické myslenie v manufaktúrnom období. Svoje vývody zasadil autor pevne a v širokom pohľade do rámca hospodárskeho vývoja nielen Uhorska, ale celej habsburskej monarchie. Konštatuje, že akokoľvek sa na Slovensku koncentrovala prevaha manufaktúrnej výroby Uhorska, predsa oproti ostatným oblastiam ríše vývoj na Slovensku veľmi zaostával. Autor odкрýva vonkajšie i vnútorné príčiny tohto javu a špecifické rysy slovenského vývoja. V celom rade zásadných otázok pokúša sa Spiesz o nové pohľady a závery, ktoré iste v nejednom smere vyvolajú diskusiu. Tak napríklad naprosté odmietanie tézy o kolonizátorskej politike Viedne voči Uhorsku, alebo otázka priemyselnej revolúcie, ktorej priebeh kladie autor do obdobia 1790—1825. V diskusii bude autor v určitej nevýhode, lebo svoje stanovisko opiera len o vývoj v ľahkom priemysle, najmä v textilnom a keramickom. Z tohto hľadiska zdá sa názov práce príliš široký. Cenné sú úvahy o účasti českého, príp. nemeckého elementu na rozvoji manufaktúr u nás. V porovnaní s vývojom v Rusku autor popiera, že by sa u nás bola uplatňovala nevoľnícka robota v manufaktúrnej výrobe.

Rebro

S a r l ó s M á r t o n. A magyar jobbágytelek tulajdonjogi viszonyai 1848 előtt. Separát z Acta Facultatis politico-iuridicae Universitatis Budapestiensis. T. I. fasc. 1. Szeged 1959, str. 26 s ruským a francúzskym resumé.

Podnetná a zaujímavá štúdia o vlastníckoprávnom vzťahu k poddanskej usadlosti v Uhorsku pred 1848 a vlastne v Maďarsku prvý pokus zodpovedať túto otázku marxisticky. Zmyslom štúdie je vyvrátiť tvrdenie, že maďarská šľachta v 1848 priniesla dobrovoľnú a veľkodušnú obeť, keď uzákonila v prospech šľachty nie odškodnenie za poddanské usadlosti, ale odškodnenie za urbárske povinnosti poddaných. Autor sa pokúša dokázať, že toto tvrdenie odporuje vtedajšiemu právnomu stavu, lebo poddanská usadlosť nebola vlastníctvom pána, ale do 1836 úžitkovým a po 1836 pravým vlastníctvom poddaného. Pánovi patrili len poddanské povinnosti určené urbárskym zákonom a preto správne len za tieto dostal pán odškodnenie. — Tieto závery autora iste nebudú všeobecne prijímané (viď napr. Právny obzor 9/1961). Veď rozhodnutie o odškodnení nebolo otázkou právnom, ale predovšetkým politickou. Súdna prax ešte aj v prvej polovici 19. storočia upierala poddanému v zmysle Trip. III, 30 akékoľvek vlastnícke právo k pôde a priznávala ho len pánovi. Zostáva okrem iného za tohto ponímania otázky tiež zodpovedať, z akého právneho základu vyplýval pánov nárok na urbárske povinnosti voči poddanému, keď pán nebol vlastníkom usadlostnej pôdy. Škoda, že autor neprihliadol k novšej literatúre sovietskej, poľskej i československej v tejto otázke.

Rebro

Ján Novotný, Vývoj priemyselnej výroby na Slovensku v prvej polovici XIX. storočia, Bratislava, SAV, 1961, str. 279.

Publikácia je prvým systematickým prehľadom po rozvoji priemyslu na Slovensku v skúmanom období. Autor síce nevyužil existujúci archívny materiál, ale aj tak tvorivo spracoval problematiku na podklade odbornej literatúry a podložil výklad starostlivo zozbieranými štatistickými dátami. Úvahy rozdelil do troch kapitol. V prvej osvetľuje podmienky rozvoja priemyslu na Slovensku v období rozkladu feudalizmu a nástupu kapitalizmu, v druhej omnoho obsiahlejšej podáva náčrt vývoja jednotlivých odvetví priemyselnej výroby na Slovensku v prvej polovici 19. stor. a konečne tretiu venuje otázke priemyselnej revolúcie na Slovensku. Novotný nezdiera názor o koloniálnom postavení Uhorska v monarchii a podčiarkuje vnútorné brzdiace elementy priemyselného rozvoja. Osobitne zaujímavé sú jeho štatistiky, ktoré dokladajú, že dve tretiny celej priemyselnej výroby Uhorska v skúmanom období nadchádzalo sa na Slovensku. To, pravda, zďaleka neznamena, že by v tomto pomere bol na výrobe zúčastnený alebo zainteresovaný slovenský národnostný element alebo jeho kapitál. V otázke priemyselnej revolúcie dochádza na rozdiel od iných k záveru, že jej počiatky treba klásť do štyridsiatych rokov 19. stor. Zaujímavé sú v tomto smere jeho porovnania s českým vývojom. V celom rade výrobných odvetví konštatuje, že aj v prvej polovici 19. stor. zotrvávalo sa pri starej výrobnej technike; novú strojovú techniku zisťuje len v textilnom priemysle (veľmi skromne však), najmä ale v mlynárstve, cukrovarníctve a v papierníctve, lebo tu nebol konkurenčný tlak českého a rakúskeho priemyslu.

Rebro

Erwin Jacobi, Freie Wahlen und geheime Abstimmung in der bürgerlichen Demokratie, Akademie Verlag, Berlin 1958, str. 50.

Prof. E. Jacobi, pokrokový nemecký vedec, je známou osobnosťou aj v našej právnickej verejnosti. Autor, podobne ako v svojich ostatných prácach, podáva hlboký rozbor prejednávanej otázky na základe svojich bohatých skúseností a veľkého rozhľadu po literatúre a prameňoch. Recenzovaná práca je knižné vydanie prednášky autora, ktorú predniesol v Saskej akadémii vied v Lipsku dňa 23. 1. 1956. Ako vyplýva zo samého nadpisu knihy, autor nemá v úmysle rozobrať všetky otázky súvisiace s volebným právom v buržoáznodemokratickom štáte, ale podoberá sa len riešiť túto čiastkovo. Všíma si len formálnu stránku celej otázky, a to vývin slobody volieb a tajného hlasovania. Pritom obmedzuje rozsah skúmania aj v inom smere. V svojom výklade sa zameriava v prevažnej miere na rozbor právnej úpravy bez toho, žeby sa púšťal do hlbšej analýzy historického a politického pozadia. Autor si všíma vývinu slobody volieb a tajného hlasovania len v štyroch štátoch, ktoré boli typické pre buržoáznou demokraciu. Tomu zodpovedá aj rozdelenie práce. V prvej časti sleduje vývin úpravy tejto otázky v Anglicku počínajúc chartou vydanou kráľom Jánom v roku 1214 a končiac uzákonením tzv. Ballotbillu z roku 1872, ktorým sa uviedlo do života tajné hlasovanie. V ďalšom sa dotýka Spojených štátov severoamerických, kde síce vývin práva sa dial pod silným vplyvom „materskej“ krajiny, predsa sa však potom uberal vlastnou cestou. V tretej časti práce venuje svoju pozornosť Francúzsku a v poslednej časti si všíma právnej úpravy v Nemecku. Práca, i keď svojím rozsahom

neveľká, je stručným, ale pritom veľmi inštruktívnym prehľadom nadhodenej otázky, po ktorej každý siahne, koho zaujíma otázka volebného práva vôbec v buržoáznodemokratickom štáte.

Lipscher

Richard Hartmann, P. J. A. Feuerbachs politische und strafrechtliche Grundanschauungen. VEB Deutscher Zentralverlag, Berlin 1961, str. 240.

Paul Johann Anselm Feuerbach sa radí dodnes medzi význačné osobnosti, reprezentujúce pokrokové tradície v nemeckej vede. Feuerbach bol význačný vedec svojej doby v oblasti trestného práva, ktorého význam presahoval rámec Nemecka. Z jeho štandardného diela „Lehrbuch des peinlichen Rechts“ (Učebnica trestného práva) čerpalo svoje vedomosti niekoľko generácií nemeckých právnikov. Dielo Feuerbacha sa stalo už predmetom skúmania mnohých buržoázných vedcov. Ich idealistický prístup k hodnoteniu jeho osobnosti a činnosti im však zabráňoval odkryť objektívne historické korene náhľadov tohto veľkého vedca. Až vďaka prácam sovietskych a marxisticky orientovaných vedcov v NDR sa nám konečne dostáva skutočné hodnotenie významu Feuerbacha. Medzi tieto práce sa radí aj recenzovaná kniha z pera dr. R. Hartmanna. Autor pristupuje k riešeniu úlohy zo širších hľadísk. V prvom rade hodnotí politické a trestnoprávne náhľady F. v rámci celkovej situácie, ktorá panovala v Nemecku v období medzi Veľkou francúzskou buržoáznou revolúciou a národnooslobodzovacím bojom nemeckého národa. Kvôli prehľadnosti rozdeľuje autor svoju prácu na dve časti. V prvej časti venuje mnoho miesta politickým náhľadom F. Autor ukazuje, že F. bol zástancom požiadaviek buržoázie proti feudálnej reakcii. F. sa zasadzuje vehementne za slobodu, rovnosť a bezpečnosť, ktorých zabezpečenie žiadala vtedy buržoázia. Po tejto skôr úvodnej časti nasleduje druhá, ktorá zaberá prevažnú časť diela. Táto časť je venovaná náhľadom F. na trestné právo. Rozdeľuje sa na 4 kapitoly, v ktorých postupne pojednáva o požiadavkách buržoázie v oblasti trestného práva, o boji F. proti súdobým náhľadom na trestné právo, o základnej koncepcii tohto vedca v trestnom práve a náhľadmi F. na trestné zákonodarstvo. Práca končí záverom a bohatým prehľadom literatúry. Recenzované dielo je pokusom hlbokého a všestranného rozboru J. P. A. Feuerbacha a má mnoho čo povedať i našej právnickej verejnosti, ktorá dostáva týmto do rúk zaujímavú a poučnú prácu.

Lipscher

Wladyslaw Bortnowski, Walka o cele powstania listopadowego, Łódź 1960, str. 180.

Tato kniha je ďalším príspevkom do rady prác venovaných súčasnou historickou vedou problematike poľského povstania v letech 1830—1831. Po radě prác venovaných otázkám formy vlády (Rostocki), triedných vzťahů a povstání (Dutkiewicz, Lepkowski, Mańkowski) zabývá se autor problémem, jak se vytvářel oficiální program tohoto povstání. Vychází z myšlenky, že listopadové poľské povstání bylo hnutím šlechty, a že tedy také šlechta byla hlavním činitelem určujícím charakter politického programu tohoto revolučního období. Autor si vzal za úkol, sledovat „co bylo společného v přáních některých skupin šlechty“ (str. 9) a na základě toho odhalit program a cíle celého povstání. Je pochopitelné, že při takovémto postupu zaměřil svou hlavní pozornost na materiály, v nichž se

mohly co nejlépe odrazit procesy formování politických požadavků, na tisk z období povstání a na některé materiály ústředních státních orgánů povstání. Autor dochází k závěru, že hlavním problémem prvního období polského listopadového povstání byl boj o státní formu a o vztah k carskému impériu. Shromáždil řadu dokladů o tom, jak se postupně přetváří vztah třídních sil uvnitř povstání a jak těžiště moci se přisouvá k té části polské šlechty a s ní spojené buržoazie, která zaujímá proticarské stanovisko a která směřuje k detronizaci Romanovců. Zvítězilo-li však stanovisko skupiny žádající sesazení cara z trůnu, zůstala otázka státní formy zatím nedotčena. Diskuse o republikánském zřízení zůstaly v tomto období omezeny na interní debaty Towarzystwa Patriotycznego, kde však si nezískala větší zájem členů. Levicové pohledy a názory pokládá autor pro toto období za izolované a vyslovované velmi nepřesně a neorganizovaně. Autor dochází k závěru, že v průběhu listopadového povstání šlechta, která byla jeho vedoucí silou, prosadila program směřující v první řadě k získání národní nezávislosti a zároveň zatlačila do pozadí agrární problém, který jediný mohl zajistit plný úspěch povstání. Pokládá za období, v němž se tento boj odehrál, období od prosince 1830 do začátku února 1831. Jeho práce je přínosem pro poznání základních politických otázek listopadového povstání, přináší mnoho nového materiálu, využívá zvláště dobře materiály publikované v periodickém tisku období povstání. Zařazuje se úspěšně do řady článků a knih osvětlujících polské povstání 1830—1831.

Doležal

Irena Grojewska, Komuna paryska 1871, Zagadnienia wladzy proletariackiej, Warszawa 1961, str. 348.

K deväťdesiatemu výročiu Parížskej komúny vydalo varšavské vydavateľstvo „Kniha i Veda“ veľmi cennú monografiu, ktorá je podrobným rozborom otázok proletárskej moci. Zo šiestich kapitol knihy je najcennejšia a najobsažnejšia piata. Autorka zdraznila, že Komúna bola orgánom revolučnej diktatúry a mala za cieľ zničenie starého reakčného štátneho aparátu. Prítom Parížska komúna sa stala revolučnou vládou celej Francie, a to tým, že popierala legalitu Národného zhromaždenia vo Versailles. Komúna neprijala princíp delenia moci, ale predstavovala klasický príklad absolútnej koncentrácie moci. Proces vývoja výkonnej moci Komúny, jej premena v orgán revolučnej vlády za súčasného zbavovania sa proudhonizmu mala štyri fázy, ktoré autorka rozoberá v piatej kapitole veľmi podrobne. Nikdy však za Komúny nejestvovala nejaká nezávislá výkonná moc lebo Komúna si až do konce zachovala právo kontroly. Za Komúny, ako v ľudovom štáte, nejestvovala ani potreba vytvárať obecnú samosprávu ako protiváhu ústrednej štátnej moci. Záver piatej kapitoly obsahuje súhrn poznatkov, ktoré charakterizujú vznik nového typu politickej organizácie, ktorej vzorom sa stala Parížska komúna. Analýza historických daností dovoľuje autorke konštatovať, že na jar roku 1871 sa zrodil prototyp socialistického štátu. Sloboda, ktorú mal občan, nebola síce pre sféru jednotlivca bez zásahov zo strany štátu, ale oslobodila ho od vykorisťovania po stránke ekonomickej a zaručila mu účasť na vláde. Túžba dosiahnuť takýto druh slobody sa stal cieľom aj pre proletársky štát nášho storočia. V závere autorka uvádza príčiny pádu Parížskej komúny. Osobitnú pozornosť venuje porovnávaniu zásad organizácie a metódy vlády Komúny a socialistických štátov 20. storočia.

Blanchi

Katarzyna Sójka-Zielińska, *Fideikomisy rodzinne w prawie pruskim (w XIX. i pocz. w. XX.)*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1962, str. 394.

Tato práce je věnována historickému vývoji institutu rodinného fideikomisu v Prusku v období 19. a 20. století. Autorka pokládá zcela správně právě fideikomis za jednu z institucí, jejíž vývoj dobře odráží hospodářský a sociální vývoj pruských oblastí Německa v době, kdy probíhá přechod těchto oblastí od feudalismu ke kapitalismu. Vývoj junkerského velkostatku od feudálního panství ke kapitalistickému velkopodniku, pokládáný klasiky marxismu za typický právě pro oblasti východně od Labe a označovaný jako „pruská cesta“ vývoje kapitalismu v zemědělství, je tu dokumentován velkým množstvím právněhistorického materiálu. Pruská cesta kapitalismu v zemědělství je zde sledována od ustanovení Landrechtu z roku 1794 přes pokusy o reformu na začátku 19. století až k upevňování kapitalistických vztahů na zlom století do konce existence vilémovské „říše“. Zvláště zajímavé kapitoly jsou věnovány rodinnému fideikomisu pruské šlechty v době pozemkových reforem na počátku 19. století. Autorka velmi dobře ukazuje příčiny zrušení jednotlivých ustanovení Landrechtu, která omezovala snahu šlechty přizpůsobit fideikomisnovým hospodářským poměrům a snahu zajistit majorátním pánům pokud možno největší samostatnost při řízení statku, která byla nevyhnutelně nutná v nových hospodářských podmínkách. Velmi podnětná je i kapitola o problematice fideikomisů v revolučním období roku 1848. Odráží totiž zřetelně charakter buržoazní revoluce v Německu a bylo by jistě těžké najít vhodnější materiál, který by charakterizoval, tak jako právě otázku fideikomisů, lén a její projednávání např. frankfurtským sněmem skutečný vliv protifeudálních sil v německém revolučním hnutí. Kompromisní charakter výsledků revolučního roku 1848 charakterizuje autorka dobře poukazem na zrušení fideikomisů pruskou ústavou z roku 1850 a na jejich obnovení po necelých dvou letech. Politický nástup junkerů v druhé polovině 19. století odráží se pak i v postavení fideikomisů. Autorka shromáždila ve zvláštní kapitole vývoj politických i ekonomických názorů na fideikomis a ukončila svou práci pojednáním o snaze upravit velké pozemkové vlastnictví několika zákony na počátku 20. století. Její práce je rozhodně přínosem pro právněhistorické poznání nejen vývoje Německa v období kapitalismu, ale i pro poznání zákonitostí přechodu od feudalismu ke kapitalismu vůbec a v zemědělství zvláště. Práce obsahuje podrobný seznam literatury a bude jistě velkým pomocníkem pro každého dalšího badatele.

Doležal

Horváth Zoltán, *Magyar századforduló, A második reformnemzedék története (1896—1914)* (Zlom storočia v Uhorsku. Dejiny generácie druhej reformy.) Budapest 1961, strán 648, 20 strán obr. príloh.

Autor podáva v najširších súvislostiach dejiny Uhorska, pokiaľ do nich zasiahli pokrokové prúdy. Dve, časove rozdelené časti knižky (1896—1906, 1906—1914) obsahujú samostatné kapitoly o úrovni všeobecného vzdelania, o spoločenských vedách, osobitne o novej právnej filozofii, o význačnejších osobách v radoch pokrokovej inteligencie, ďalej kapitoly o revolučných pohyboch roľníkov, o robotníckom hnutí, o dennej tlači, najmä v Budapešti, o literatúre a umení a o pokrokových spolkoch. Autor začal písať knihu pred štvrtstoročím, takže v mnohých smeroch získal poznatky aj z vlastného pozorovania. Dielo by si zaslúžilo podrobnú recenziu v našej odbornej literatúre už aj preto, že sa dosť podrobne zaoberá aj s národnostnou otázkou v Uhorsku v tomto období.

Blanchi

Alena Hájková, Boj KSC proti přijetí zákona na ochranu republiky v roce 1923, Čs. čas. historický IX., 1961, str. 325—345.

S tematikou zákona na ochranu republiky sa v našej právnehistorickej literatúre zaoberali už dve práce (*Houser* v časopise *Právnik* roč. 92, 1953, 499—512 a *Blanchi*, *Súdna perzekúcia robotníckeho hnutia na Slovensku*, SAV, Bratislava, 1955). Autorka v spomenutej štúdii dopĺňa vhodným spôsobom tieto dve práce, lebo sa sústreďuje na udalosti, doteraz podrobnejšie neskúmané. Svoj výskum opiera o bohatý archívny materiál a dennú tlač a dáva výstižný obraz vtedajšieho politického boja okolo uzákonenia perzekučnej normy. Jej závery sú cenné aj pre dejiny robotníckeho hnutia, aj pre dejiny štátu a práva. *Blanchi*

Zdeněk Konečný, Revoluční hnutí v Československu a jeho vztahy k SSSR, Praha 1960, str. 315.

Ohlas ruské revoluce roku 1905, Velké říjnové socialistické revoluce a budování socialismu v Sovětském svazu v řadách dělnické třídy Československa představuje významnou kapitolu dějin našeho revolučního dělnického hnutí. Proto i práce Zdeňka Konečného, zabývající se touto tematikou na podkladě materiálu z Moravy a ze Slezska, je cenným příspěvkem k dějinám dělnického hnutí. V úvodních třech kapitolách je podán přehled česko-ruských a česko-sovětských vztahů, dokumentující „rusofilství“ českého lidu, jednak v období před Velkou říjnovou socialistickou revolucí a jednak po Říjnové revoluci v období předmnichovské republiky. Následuje pak obsáhlá dokumentární část, obsahující zdařilý výběr dosud neuveřejněných archiválií ze státního archivu v Brně a Opavě a zachycující mimo jiné dosud málo známé projevy s. Gottwalda, Zápotockého, Šmerala atd. *Houser*

Jan Jónczyk, Ochrona pracy kobiet i młodocianych w polskim przemyśle w latach 1818—1939, Warszawa 1961, str. 367.

Vykořisťování levných pracovních sil žen a mladistvých je průvodním zjevem kapitalistické ekonomiky. Jónczykova práce odhaluje jeho charakteristické rysy ve vývoji polského průmyslu mezi oběma válkami v letech 1918 až 1939. Průkaznost díla se zvyšuje použitím bohatého pramenného materiálu, archivního i statistického, a zejména využitím zpráv živnostenské inspekce, které dávají, byť jen částečně, nahlédnout, jaká byla praxe kapitalistických podniků. Zákonodárství na ochranu pracujících žen a mladistvých vyvíjelo se v Polsku, stejně jako u nás, s poměrně pokrokovou orientací v prvních poválečných letech, avšak hospodářská krize na začátku třicátých let znamenala jeho stagnaci a dokonce i zpětný kurs. Také v Polsku projevila se v tomto úseku úpravy pracovních poměrů výrazná diskrepance mezi stavem buržoazního práva a jeho aplikací v praxi. Monografie patří ke studiím, které seriózním způsobem na podkladě obsáhlého pramenného materiálu boří iluze o buržoazním tzv. sociálním zákonodárství, jež umělým způsobem vytvářeli buržoazní „sociální politici“ a reformisté v řadách dělnické třídy. Práce může být v budoucnu východiskem pro srovnávací studie vývoje buržoazního tzv. ochranného zákonodárství v různých evropských zemích. *Houser*

C. H. Pritchett, *The American Constitution*, New York, Toronto, London 1959, McGraw-Hill Series in Political Science, 733. A. T. Massom - W. M. Beanney, *American Constitutional Law* New Jersey 1960.

Jeden z hlavních záměrů, na které se americká státoprávní literatura v posledních letech soustřeďuje, záleží ve snaze právně zdůvodnit a rehabilitovat neústavní zvraty ve vzájemném postavení jednotlivých složek státního mechanismu USA, k nimž dochází ve stále se zesilující míře od počátku 20. století. Pritchett je bezvýhradným stoupencem právního pragmatismu, a z tohoto hlediska také přistupuje ke zkoumání americké ústavy. Znění jednotlivých článků ústavy pro něho, jako pro pragmatistu, téměř nic neznamena, rozhoduje pouze to, jak ústava působí v praxi; jen touto ústavou (operative charter) má podle něho smysl se zabývat.

Nejobsáhlejší část práce je věnována vzrůstu moci presidenta, který v rozporu se zněním ústavy USA i jednotlivých států si osobuje pravomoci náležející kongresu a státním zákonodárným sborům, respektive státním exekutivám. Autor tuto skutečnost nijak nezastírá. Otevřeně v historickém sledu ukazuje, jak s pomocí jakých prostředků vzrůst presidentské moci probíhal. Podrobně rozebírá zákonodárný proces, v němž se moc presidenta projevuje nejzřetelněji. Podle autora jsou hlavními nástroji presidentovy zákonodárné činnosti tzv. „kapesní veto“ (pocket veto) a faktická zákonodárná iniciativa. Veto, které ústava výslovně upravuje jako relativní, stalo se během vývoje (jak autor přesvědčivě dokumentuje) vetem absolutním, neboť v současné době již neexistují případy, kdy by se Kongresu podařilo presidentovo veto zvrátit. Dále je rozhodující i ta skutečnost, že prezident používá veta v nesrovnatelně větším počtu případů, než tomu bylo dříve. Autor rovněž správně charakterizuje presidentova poselství Kongresu jako skutečné návrhy zákonů. Samotné normativní činnosti presidenta však věnuje poměrně málo místa, zejména nedoceňuje význam delegovaného zákonodárství. Když však charakterizuje vzájemné vztahy nejvyšších orgánů státní moci, mluví nezakrytě o podřízeném postavení Kongresu a Nejvyššího soudu, jehož pragmatický výklad ústavy označuje za nejvhodnější prostředek, který umožňuje rozšiřování presidentské moci. V rozporu se zněním ústavy pokládá na základě praxe i oblast mezinárodní politiky za výlučnou doménu presidenta. Argumenty, kterých autor používá k ospravedlnění těchto skutečností, se opírají o jednu z nejzákladnějších, ale zároveň též nejvulgárnějších pouček pragmatismu — teorii účelnosti, s jejíž pomocí zdůvodňuje i potlačování demokratických občanských práv a svobod.

Pro právní historiky má Pritchettova práce význam především v tom, že obsahuje množství pramenného materiálu o etapách rozvoje presidentské moci, kterými jsou období první světové války, krizové období Rooseveltova New Dealu, období druhé světové války a po něm následující současné období poválečné. Teoretická báze, na níž je práce založena, je ovšem nepřijatelná. Svědčí však o tom, že neústavní vzrůst presidentské moci, a s tím související centralizace, která je v práci rovněž zdůvodňována, pokročily tak daleko, že již pro americkou buržoazní právní vědu není dále možné tyto jevy zakrývat a je nyní nucena je otevřeně doznat. Tato skutečnost znamená podstatný rozdíl ve srovnání s literaturou dřívější. Stejným tématem se zabývá i práce A. T. Masona a W. M. Beaneye. Jestliže Pritchett pojímá problematiku „operative charter“ širše, a to i z politických, ekonomických a filosofických aspektů, má dílo uvedených autorů charakter výlučně právní. Částečná odlišnost je i v přístupu k věci. Autoři nevytyčují otázku

neústavního vzrůstu presidentské moci jako základní a určující, ale chápou ji jako důsledek celkového centralizačního procesu. Základním nedostatkem této práce je (nehledě již k pragmatické právní koncepci, na níž je rovněž založena), že se autoři ve svém výkladu centralizace státní moci zřejmě záměrně zabývají pouze její jednou stránkou, a to přesunem pravomocí ze států na federaci, a téměř opomíjejí stránku druhou, tj. přechod pravomocí z místních (obecních, municipálních) orgánů na orgány států, což znamená likvidaci posledních zbytků demokratické samosprávy.

Blahož

Karsai Elek, A berchtesgadener sasfészekről a berlini bunkering (Od orlieho hniezda v Berchtesgadene po berlínsky bunker), II. vydanie Budapest 1962, strán 628 a 64 strán obrázkovej prílohy.

Už titul knížky prezrádza, že ide o dejiny druhej svetovej vojny. Autor sa podujal celkom novou metódou napísať populárne dielo o hrôzach fašizmu a o politických udalostiach, ktoré postupne viedli k porážke fašistických armád r. 1945. Používa veľmi pútavým spôsobom zoradenú faktografiu z dokumentov, z dennej tlače a spríada ich svojím vlastným textom a vysvetlivkami. Bohaté ilustrácie (vyše 150 fotografií), početné mapy, časový a menný register robia z diela aj vhodnú príručku pre orientáciu v spleti svetových udalostí rokov 1938—1945. Osobitne si treba ceníť svedomitý prístup k archívnemu a inému dokumentačnému materiálu, ktorý nenecháva čitateľa v pochybnostiach o pravdivosti autorových záverov.

Blanchi

Vilém Prečan, Nad příspěvkem k dějinám retribuce na Slovensku, ČSCH č. 1, 1962, str. 40—48.

Literatura zabývající se retribucí není četná. Významné místo v ní zaujímá práce Igora Daxnera „Ludáctvo před Národným soudem 1945—1947“, na niž Prečanův článek reaguje. Autor v úvodu poukazuje na aktuálnost problematiky týkající se luďactví a slovenského fašismu jako současné ideologie té části luďácké emigrace, které se před spravedlivým potrestáním podařilo uprchnout na západ (Ďurčanský aj.). V dalším jednak upozorňuje na průběh hlavních procesů s čelnými představiteli Slovenského štátu Tisem, Tukou, Ďurčanským, Machem, Kubalou, Starinským, Ambrou, Šmigovským a dalšími, jednak podtrhuje Daxnerův správný přístup k látce. U Daxnera vyzvedá Prečan zejména to, že zkoumal retribuci třídě a dokázal odhalit její protiburžoazní charakter. Dále oceňuje, že v kapitole II. a IV. ukázal co vše lze ze soudních spisů pro historika vytěžit. Zdůrazňuje, že se dosud tohoto druhu historických pramenů při zkoumání nejnovějších dějin použilo málo a má-li být jednou otázka národní očisty zpracována důkladně, není možno soudní archívy opomenout. Kritizuje však Daxnera za to, že při hodnocení pramenů nepostupoval vždy důsledně a zejména vyvrací jeho názor, že historický průzkum nemůže jednou odhalit mezery v ukončených procesech. Prečan si rovněž všímá průběhu očisty na celém území Slovenska. Vyzvedá, že jak zákaz a likvidace fašistických politických stran a organizací (vyjma likvidace Hlinkovy strany a organizací s ní souvisejících), tak stíhání zrádců a

kolaborantů a stejně i očista státního aparátu a kulturních institucí neproběhly zde důsledně. Ve srovnání s českými zeměmi byla retribuce na Slovensku více sabotována, což způsobila tamní specifická situace. Luďácký klérofašismus měl na Slovensku velmi silné kořeny a byl pro slovenskou buržoazii jedinou nadějí na udržení jejího panství. V Čechách a na Moravě mohla proběhnout retribuce přísněji, i když samotné srovnání výsledků činnosti Národního soudu v Praze a v Bratislavě by mohlo vést k opačnému úsudku. V závěru poukazuje Prečan na širší vnitropolitické souvislosti, kterými je nutno se zabývat, máme-li správně hodnotit slovenskou očistu.

Zaordlek

Stanislav Matoušek, Slovenské národní orgány do Ústavy 9. mája. Nakladatelství SAV Bratislava 1960, str. 320.

Autor této knihy vybral šťastné téma své práce. Otázka Slovenska a soubor politických a právních problémů spjatých s bojem o formu jeho začlenění do nového československého státu po roce 1945 dává vědecké práci velmi mnoho námětů a je oblastí, jejímuž detailnějšímu průzkumu se zatím nikdo nevěnoval. Úkol byl však zároveň velmi náročný, neboť zde bylo nutno spojit práci historika s prací odborníka v otázkách státního práva. Autorovi se mnohem lépe dařilo na poli druhém, které je jeho vlastní doménou. Kapitoly, které jsou opřeny o konkrétní materiál právních předpisů, jsou dokladem toho, že autor si věděl lépe rady s rozбором jednotlivých norem než s výkladem jejich vztahů navzájem a jejich vztahů k politickému a státnímu životu. A tak jsou jeho největším úspěchem kapitoly, věnované slovenským národním orgánům v Slovenském národním povstání (kap. IV.), v období košickém (kap. V.) a hlavně kapitoly VII. a VIII., které se pohybují plně na poli platných právních předpisů československého státu v období 1945—1948. V nich autor shromáždil množství cenného materiálu, i když by celkovému historickému pohledu na tuto problematiku jistě více pomohlo pevnější spětí s předcházející VI. kapitolou, věnovanou historickému výkladu vývoje Slovenska v období 1945—1948. Matouškova práce přinesla jistě hodně nového a mnoho podnětů pro další práci. Je však třeba se zmínit ještě o jedné otázce. Má nedostatek typický pro mnohé publikace naší doby: příliš dlouhé kapitoly věnované obecným, teoretickým výkladům, které však velmi často zůstávají jen na povrchu věcí. Nebylo přece nutné předehrávat pojednání o slovenských národních orgánech skoro padesátistránkovou kapitolu o marxisticko-leninském řešení národnostní otázky, když tato problematika byla už zpracována na mnoha jiných místech lépe a stručněji. Určité nedostatky se dají najít i v rozsahu zpracované literatury (autor neuvádí např. Dérerovu práci „Košický vládní program a nová ústava“) a vytknout by se dalo i to, že v seznamu literatury nerozeznává mezi literaturou a prameny.

Doležal

Vilém Prečan, Slovenský katolicizmus pred Februárom 1948, Osveta Bratislava, 1961, strán 274, obrazových príloh 36 strán.

Knihla mladého autora, historika, v populárnom vydaní sa zdá na prvý pohľad len ateistickou literatúrou. písanou pútavým a ľahkopristupným štýlom, s presvedčivou argumentáciou a s dôkladnou heuristikou. Pre právneho historika má

však osobitný význam, lebo výstižne vykresľuje pomer cirkvi a štátu nielen za fašistického slovenského štátu, ale dáva náhľadnú aj do intímneho zákútia vzťahu katolíckej cirkvi k našej ľudovodemokratickej republike po oslobodení. Navyiac je tu veľmi zaujímavým spôsobom dokumentárne zobrazený pokus reakcie o omilostenie Tisu. Prekvapuje najmä schopnosť autora orientovať sa v neprehľadnom množstve archívneho materiálu najrôznejších fondov.

Blanchi